

Andrej Škoviera

LATINIZÁCIA, JEJ PRÍČINY A OKOLNOSTI. S OSOBNÝM ZRETEĽOM NA PROSTREDIE MUKAČEVSKEJ EPARCHIE

Latinizácia je jav, ktorý sa dotkol všetkých východných katolíckych cirkví a výrazne ovplyvnil ich identitu a ich vzťahy s ostatnými cirkvami, či už Latinskou katolíckou cirkvou, alebo nekatolíckymi východnými cirkvami.

Pokus o definíciu

Latinizáciou nazývame proces, ktorý môže mať tri základné podoby:

1. Nahradenie vlastných liturgických zvyklostí, právnych predpisov, spôsobu teologického myslenia a prvkov osobnej zbožnosti prvkami a spôsobmi latinskými, pričom tieto nové (latinské) prvky potom spravidla vytlačili alebo výrazne oslabili pôvodné východné prvky.

2. Zavedenie nových prvkov, zvyklostí a spôsobu teologickej reflexie prevzatých z latinskej tradície cudzorodých východnej tradícií a narúšajúcich jej integritu.

3. Odstránenie alebo opustenie vlastných pôvodných prvkov či zvyklostí (bez náhrady), ktoré v latinskej tradícii neexistovali, resp. neboli kompatibilné s latinskou teológiou.

O latinizácii sa neraz hovorí nielen ako o procese, ale aj ako o výsledku, resp. dôsledku takéhoto procesu. Niekedy sa tak dialo pod nátlakom Latinskej cirkvi (neraz násilným), inokedy boli nové prvky prijaté (resp. pôvodné opustené) východnými katolíckymi dobrovoľne, z vlastného rozhodnutia, neraz aj spontánne. Išlo o proces čiastočne cielený a riadený, čiastočne spontánny. Niekedy bolo toto opustenie vlastnej tradície a prijatie novej (latinskej) úplné, vtedy hovoríme o asimilácii alebo úplnej latinizácii. V radoch latinských misionárov sa našli dokonca aj takí, ktorí sa netajili tým, že únia je len začiatkom procesu úplnej latinizácie, ktorý má vyvrcholiť tým, že všetci východní katolíci prijmú latinský obrad a bude existovať jediná Rímskokatolícka cirkev.¹ Vzájomné obohacovanie a ovplyvňovanie je prirodzené a nevyhnutné, pod pojmom latinizácia nechápeme obohatenie alebo inšpiráciu prameniáciu v západnej tradícii, ale len taký vplyv, ktorý nejakým spôsobom narušil pôvodnú tradíciu.

---

¹ Latinský patriarcha Jeruzalema Josef Valerga zostavil v rámci príprav na I. vatikánsky koncil memorandum, v ktorom sa veľmi tvrdo vyjadroval proti východným obradom. Jednota pre neho znamenala, že všetci prijmú latinský obrad, preto sa vyslovil za možnosť úplne voľného prechodu na latinský obrad. De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 220.

Príklady latinizácie:

1. nahradenie: podriasniky latinskými reverendami, kamilavky u biskupov solideom, panagie náprsným krížom;
2. zavedenie nového prvku: latinské sviatky ako napr. Božie telo, Božské srdce, pobožnosti pri vystavenej eucharistii, zvonenie zvončekmi pri premenení;
3. odstránenie: hubka, teplota, brada, eucharistia deťom.

V niektorých prípadoch nešlo o priame nahradenie, ale zavedenie nových prvkov z latinskej tradície postupne oslabilo alebo vytlačilo pôvodné východné prvky. Zavedenie pobožností s vystavenou eucharistiou napríklad často vytlačilo slávenie večerní v mnohých gréckokatolíckych farnostiach, pobožnosť krížovej cesty zasa neraz nahradila slávenie veľkopôstnych večerní alebo liturgií vopredposvätených darov v období Svätej štyridsiatnice. Zámena pritom nemusela a často nebola priama, latinské prvky boli podporované a propagované, kým pôvodné východné pastoračne zanedbávané, a preto postupne narastal záujem ľudí o latinské prvky a pobožnosti, kým záujem o východné klesal, až kým neprišlo k ich opusteniu.

Latinizácia sa uskutočňovala v oblasti 1. liturgickej, 2. disciplinárnej, 3. duchovnosti (spirituality) a 4. teológie.² Niekedy sa latinizácia mylne vnímala ako jav čisto liturgický, lebo latinizácia je najviac viditeľná v bohoslužbách a tiež preto, lebo za jedinou oblasť prípustnej rozmanitosti sa považovalo liturgické dedičstvo.³ Hoci je latinizácia v bohoslužobnom živote najľahšie viditeľná a dokladovateľná, v skutočnosti prvé zásahy boli teologické, resp. ich motivácia bola teologická (zavedenie dodatku Filioque do vyznania viery bola vždy jedna z prvých požiadaviek Rímskej cirkvi pri uzatváraní únií). Príkladom toho, ako teologicky motivovaná latinizácia vstupovala do „vonkajších“ oblastí, predovšetkým do bohoslužobného života môže byť odstránenie epiklézy z byzantskej liturgie v 14. storočí v južnom Taliansku,⁴ či zavedenie rubriky úmyslu premenenia eucharistických darov v liturgikone vydanom v roku 1666 vo Lvove.⁵ Aj mnohé na pohľad liturgicky motivované latinizmy, ako napríklad zvonenie zvončekmi pri premenení, mali zároveň dogmatický rozmer. Zvonilo sa po slovách ustanovenia na potvrdenie latinského náhľadu, že prepodstatnenie eucharistických darov sa dovršuje pri slovách ustanovenia.

² Cf. kánon 28 §1 CCEO: „Obrad je liturgické, teologické, duchovné a disciplinárne dedičstvo, odlíšené kultúrou a historickými okolnosťami národov, ktoré sa vyjadruje spôsobom prežívania viery vlastným každej cirkvi *sui iuris*.“

³ Príkladom takéhoto chápania môže byť návrh v prípravnej komisii Prvého vatikánskeho koncilu, aby východná disciplína bola úplne zrušená a zachovaná len liturgia (bohoslužby). Korolevsky, *Uniatism*, §16, 35.

⁴ Parenti, „Correzioni curiali,“ 101-131.

⁵ Glevaňák, „Latinizácia byzantskej liturgie,“ 341-354.

Bohoslužobná sféra má prirodzene najväčší vplyv na prežívanie viery východných kresťanov a aj ich teologické vnímanie, bohoslužba vedie k teológii (*lex orandi, lex credendi*). Preto sa latinizácia premietla najprv do bohoslužobných kníh,⁶ a to:

- buď zmenou textov (doplnenie Filioque, spomínania rímskeho pápeža);
- alebo odstránením „nevhodných“ textov (vypustenie mena Marka Efezského z typikonu);
- alebo úpravou textov (preformulovaním, odstránením napr. slova *jediného* pri zmienkach o pochádzaní Svätého Ducha od Otca).

Niekedy išlo o úpravy v rímskom duchu (napr. doplnenie Filioque), inde len o to, aby sa odstránili polemické protirímske formulácie (napr. formulácie o nekvasenom chlebe ako o heréze – východný zvyk sa ponechal, odstránila sa len protizápadná polemica).

Nie vždy existuje zhoda v konkrétnostiach, čo je a čo nie latinizácia. Domnievame sa napríklad, že používanie gregoriánskeho kalendára nie je latinizáciou. Kalendár sám o sebe nie je východný či západný, ale snahy o zavedenie gregoriánskeho kalendára znamenali odpútanie zjednotených východných kresťanov od nezjednotených a pripútanie, priblíženie sa k latinským katolíkom, teda aby zjednotení slávilí svoje sviatky naraz spolu s latinskými katolíkmi a nie s nezjednotenými východnými kresťanmi. Dôvody pre zjednotenie kalendára (samozrejme podľa latinského kalendára, ktorého sa pridržala šľachta) mohli byť aj čisto ekonomické pohnútky (práca na panskom, konanie trhov a pod.). Snahy o zmenu kalendára však boli často násilné a spojené s ďalšími zmenami, preto sa často vnímali a vnímajú ako latinizácia.⁷

Tiež je otázka, či služby pre „nových“ svätých (latinských svätých, ktorých úcta sa rozšírila do východných katolíckych cirkví) možno považovať za latinizáciu. Ak obsahovali veci, ktoré nie sú v zhode s by-

---

⁶ Kormaník, „Osud bohoslužobných kníh,“ 309-382. Ako hlavnú príčinu latinizácie vidí pravoslávny teológ Peter Kormaník zmenu bohoslužieb: „Bohoslužba je tým jediným prostredím kde národ, obzvlášť prostý, vyjadruje svoje náboženské názory a presvedčenia, avšak ktorou sa aj poučuje a osvojuje si ju; bohoslužba sa tak predstavuje ako reprezentant alebo presnejšie tlmočník dogmy v jej základných črtách a pojmoch. A národ hlavne podľa vonkajších črt učí sa vnútornému obsahu. V dôsledku toho, dokiaľ uniati v čistote zachovávali prevzatú od pravoslávnych svoju starobylú bohoslužbu, skutočne v tomto ohľade sa nelíšili od pravoslávnych, a aj pravoslávni sa na niektorých miestach mohli modliť v uniatských chrámoch rovnako ako uniati v chrámoch pravoslávnych a to tým viac, že samotné spomínanie pápeža v ekténiách a modlitbách začalo sa u uniatov veľmi neskoro, iba v druhej polovici 17. storočia“ (s. 310).

⁷ Latinský arcibiskup Ján Solikowski, aby presadil zavedenie gregoriánskeho kalendára, nariadil v Lvove v roku 1583 zamknúť všetky pravoslávne chrámy na sviatok Narodenia Pána podľa juliánskeho kalendára, čo vyvolalo mimoriadne napätie a ihneď sa stalo dôležitou témou polemických diel konca 16. storočia. Gudziak, *Crisis and Reform*, 133.

zantskou tradíciou (napr. starozmluvné čítanie namiesto apoštola na liturgii) alebo vytlačili úctu nejakého iného východného svätca, tak áno, inak to za latinizáciu nepovažujeme.⁸

Treba tiež podotknúť, že latinizácia existovala aj v nekatolíckych východných cirkvách. Napríklad Arménska apoštolská cirkev má podnes na záver božskej liturgie čítanie prológu evanjelia sv. Jána (Jn 1,1-14), čo je prevzaté z latinského obradu.⁹ Rovnako úpadok tradičného ikonopisu v Rusku v 18. storočí a imitácia západných výtvarných vzorov či preberanie západných architektonických modelov¹⁰ môžu byť dokladom toho, že latinizácia existovala aj v nekatolíckych východných cirkvách a to aj bez nátlaku či výraznejších snáh zo strany Latinskej cirkvi. Výrazný bol aj vplyv latinskej teológie založenej na scholastických princípoch na pravoslávnu teológiu, najmä v oblasti teológie sviatostí.¹¹

Historické predpoklady latinizácie

Ak chceme pochopiť príčiny a priebeh latinizácie, musíme najprv osvetliť vzťahy a spôsoby koexistencie, ktoré panovali medzi Rímskou cirkvou a východnými cirkvami.

Po rozpade cirkevnej jednoty medzi Starým Rímom a Novým Rímom, datovanom na 16. júla 1054,¹² sa hľadali rôzne modely obnovenia jednoty. Tieto rôzne modely jednoty vyplývali z rôzneho pohľadu Západu na Východ (a vice versa), ktorý sa v priebehu času menil a vyvíjal. Zároveň tieto modely aj ovplyvňovali vzťahy západného a východného kresťanstva.

1. *Reductio Graecorum ad oboedientiam* (navrátenie, podriadenie grékov¹³ k poslušnosti) – napr. zriadenie latinskej hierarchie na územiach dobytých pri križiackych výpravách či na gréckych ostrovoch pod Benátkami. Vrcholnou ukážkou boli latinskí patriarchovia Jeruzalema, Konštantínopolu, Antiochie, ktorí zaujali miesto východných patriarchov a takýmto spôsobom mala byť zabezpečená jednota. Hierarchia (biskupi) teda bola latinská, ostatné duchovenstvo ostalo miestne, východné.

⁸ Napríklad na Lvovskej synode (1891) sami gréckokatolíci navrhli zaradiť do svojho kalendára 40 moderných latinských svätých, proti čomu sa postavil apoštolský nuncius Agostino Ciasca, ktorý synode predsedal, a účastníkov od toho kroku odhovril. Glevaňák, „Latinizácia byzantskej liturgie,“ 352, pozn. 43.

⁹ Farrugia, „Latinizzazione,“ 422.

¹⁰ Korolevsky, *Umiatism*, §18, 36.

¹¹ Farrugia, „Latinizzazione,“ 423.

¹² V tento deň položil kardinál Humbert de Silva Candida exkomunikačnú bulu na prestol v Chráme Svätej Múdrosti (Agia Sofia) v Konštantínopole, ktorou vyobcoval patriarchu Michala I. Kerularia a jeho prívržencov. Latinský originál: *PL* 143, 1001-1004. Slovenský preklad: *Exkomunikačná bula z r. 1054*. Preklad, prepis a komentár: Ch. M. Vadrna. <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/exkomunikacna-bula-1054.html> (09.10.2016).

¹³ Keďže tu ide o označenie denominačnej príslušnosti a nie národnej, píšeme s malým g. Tak aj ďalej v našej štúdií.

2. Personálne únie, najmä vysokopostavených hodnostárov východných cirkví. Tie boli buď verejné alebo len *pro foro interno*.¹⁴ Neraz nebolo možné uzavrieť takúto personálnu úniu verejne, lebo na území Osmanskej ríše by bola vnímaná ako kolaborácia s cudzou mocnosťou a dotyčnému klerikovi hrozil trest smrti, preto sa uzatvárala v tajnosti. Tento model sa ideovo čiastočne opieral o predchádzajúci, teda aj tu hierarcha bol v spoločenstve Katolíckej cirkvi (hoci východný, nie z Latinskej cirkvi) a takýmto spôsobom tvoril spojivo celého spoločenstva s Katolíckou cirkvou. Otázkou ostáva, či personálne únie možno chápať ako plnohodnotné obnovenie jednoty, najmä ak veriaci často ani netušili, že predstaviteľ ich cirkvi takúto personálnu úniu uzavrel.

3. Snahy o celkové obnovenie jednoty medzi Rímom a Konštantínopolom po roku 1054. Zrealizovali sa dve, na konciloch v Lyone (1274) a vo Florencii (1439), ani jedna sa však v reálnom živote neujala.¹⁵ Niekedy sa pritom hovorí o Lyonskej a Florentskej (príp. Ferrarsko-florentskej) únii, slovo únia tu však má trochu iný význam ako pri parciálnych, čiastkových úniách.

4. Čiastkové, parciálne únie (ako napr. únie uzavreté v Breste, Užhorode, Albe Iulii). Väčšina východných katolíckych cirkví prešla takouto úniou, preto sa východné katolícke cirkvi často označujú aj ako uniatské cirkvi. Treba však podotknúť, že tento termín nie je presný. Nie všetky východné katolícke cirkvi v svojej histórii prešli úniami, konkrétne Maronitská cirkev ani Italo-albánska (resp. Italo-grécka) cirkev nikdy úniu neuzatvorili; stále zotrvali v spoločenstve Katolíckej cirkvi. Niekedy sa nepresne uvádza, že východné katolícke cirkvi povstali či vznikli z únií. Formulácia je však nesprávna, keďže tieto cirkvi existovali už skôr, pred úniami. Úniou len obnovili svoje spoločenstvo s Rímskou cirkvou, teda stali sa katolíckymi (a zároveň stratili cirkevné spoločenstvo s nekatolíckymi východnými cirkvami), tento bod však nemožno považovať za počiatkový bod ich existencie.

5. Prozelytizácia jednotlivých veriacich, resp. skupín veriacich. Napríklad Gréckokatolícka cirkev v Grécku (exarchát v Aténach) vznikla postupnou prozelytizáciou pravoslávnych veriacich, resp. pravoslávnych farností, nikdy tu však neprišlo k uzatvoreniu nejakej únie.¹⁶

6. Prozelytizácia s asimiláciou, teda taká prozelytizácia, kedy prišlo aj k prijatiu latinského obradu, resp. prestupu do Latinskej cirkvi. Príkladom takéhoto „obnovenia jednoty“ z nášho územia môžu byť aktivity jezuitov z Humenného, ktorí na začiatku 17. storočia východných kresťanov z blízkeho okolia nielen pripojili ku Katolíckej cirkvi, ale ich

¹⁴ Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 153-156.

¹⁵ K tomu pozri napríklad *Handbuch der Ostkirchenkunde*, 105-129.

¹⁶ Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 224-225. Prehľad východných cirkví pozri napr. v Roberson, *Eastern Christian Churches*.

aj pretiahli do Latinskej cirkvi.¹⁷ Tieto hromadné prestupy veriacich do latinského obradu nadobudli v istých obdobiach a istých oblastiach také rozmery, až museli zakročiť rímski pápeži (napr. Benedikt XIV. v encyklike *Demandatam* v roku 1743 či Lev XIII. v encyklike *Orientalium dignitas* v roku 1894).

V odseku 2., 3. aj 4. je použité slovo únia, treba však podotknúť, že ich význam je čiastočne odlišný (napríklad personálna únia sa *de facto* nijako neprejavila navonok, zatiaľ čo parciálne únie priniesli postupne a pomerne rýchlo výrazné zmeny aj vo vonkajšom prežívaní viery). Keď sa však hovorí o uniatizme a úniách v ekumenickom dialógu, spravidla sa tento pojem chápe vo význame parciálnych, čiastkových únií. Uniatizmus je pritom charakterizovaný ako aktivity „podnecované vonkajšími prvkami,“ ktoré okrem obnovy cirkevného spoločenstva s rímskym stolcom mali za následok aj „rozbitie spoločenstva s materskými cirkvami Východu,“ pričom sa to „neuskutočnilo bez vmiešania sa mimocirkevných záujmov.“¹⁸ Pri zavrnutí uniatizmu ako metódy zjednotenia treba podotknúť, že existuje aj pravoslávny uniatizmus.¹⁹

Základný rozdiel medzi úniou a prozelytizáciou – hoci nie je úplne jednoduché tieto dva pojmy v praxi odlíšiť – by sme mohli vidieť vo vôli cirkevného spoločenstva, ktorá je vyjadrená synodálnym aktom, v rokovaní, ktoré tomuto aktu predchádzali a v stanovení podmienok uzatvorenia únie. Zjednodušene možno povedať, že únia je obojstranný akt, dohoda dvoch (rovnocenných) strán, kým prozelytizmus je jednostranný akt (priatie schizmatikov alebo heretikov).

Tieto rozdielne spôsoby uskutočnenia jednoty s Rímskou cirkvou dávali prirodzene aj rôzne predpoklady pre latinizáciu východných kresťanov, hoci, samozrejme, neboli jedinou okolnosťou, ktorá latinizáciu ovplyvnila. Najmenší predpoklad pre latinizáciu dávali personálne únie,

¹⁷ Zaujímavý záznam je o tom napr. z r. 1616. Lacko, *Užhorodská únia*, 47. K tomu pozri aj Peckar, *Narysy*, 313.

¹⁸ Najlepším príkladom je dokument zmiešanej medzinárodnej komisie pre teologický dialóg medzi Katolíckou cirkvou a Pravoslávnu cirkvou *Uniatizmus, metóda zjednotenia v minulosti, a súčasné hľadanie plnej jednoty* (tzv. Balamandský dokument) z 23. júna 1993, ktorý sa vyslovene zaoberá otázkou uniatizmu. Ten definuje únie nasledovne: „V priebehu posledných štyroch storočí v rôznych častiach Východu, vo vnútri istých cirkví a podnecované vonkajšími prvkami, boli podniknuté iniciatívy na obnovu spoločenstva medzi Cirkvou Východu a Cirkvou Západu. Tieto iniciatívy viedli k únií určitých spoločenstiev s Rímskym stolcom a priniesli so sebou zároveň ako následok rozbitie spoločenstva s materskými cirkvami Východu. Toto sa neuskutočnilo bez vmiešania sa mimocirkevných záujmov“ (č. 8) <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/balamand.html> (08.06.2016). Podobnú formuláciu obsahoval už pracovný dokument zo stretnutia vo Freisingu z 15. júna 1990, zvlášť č. 6. *Ekumenické konsensy*, 37-42. K pojmu uniatizmu pozri aj Korolevsky, *Uniatism*.

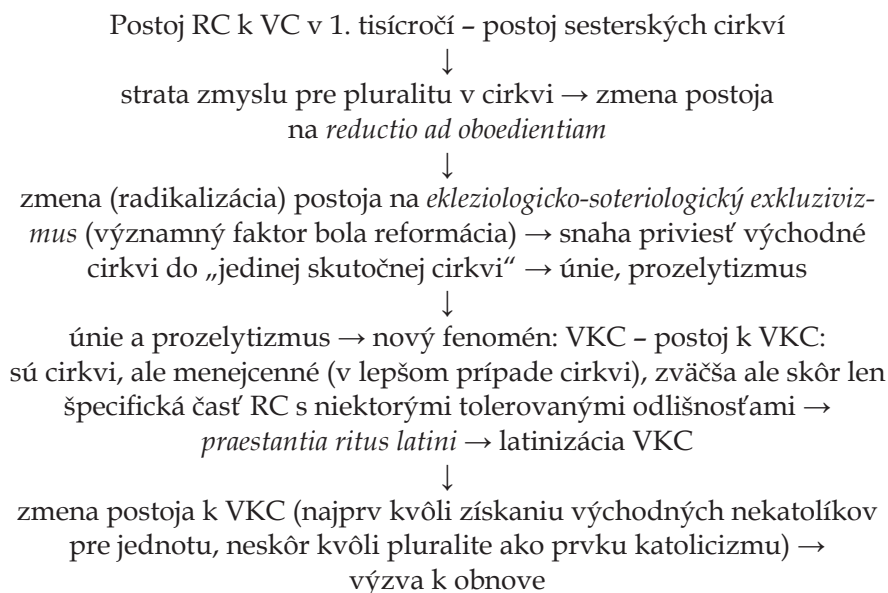
¹⁹ Najznámejším príkladom je tzv. pravoslávie západného obradu. Príklady takýchto pravoslávnych únií pozri napr. v Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 240-249.

obzvlášť ak to bolo len *pro foro interno* (2.) a celkové obnovenia jednoty (3.). Väčší predpoklad pre latinizáciu dávali čiastkové, parciálne únie (4.) a ešte väčší prozelytizácia (skupín) veriach (5.). Najsilnejší predpoklad pre latinizáciu dávalo *Reductio Graecorum ad oboedientiam* (1.).

Spôsob obnovenia jednoty je, samozrejme, len jeden z faktorov, ktorý prispieval k latinizácii. Ďalšími faktormi boli skutočnosti, či boli východní kresťania v danej oblasti väčšina alebo menšina, či boli pod latinskými svetskými panovníkmi alebo nie, ich kultúrna a hospodárska vyspelosť (v porovnaní s latiníkmi), politické, sociálne a cirkevné štruktúry východných kresťanov a ich vyspelosť, školstvo, možnosti mobility a komunikácie (cestná sieť, horský terén, jazykové bariéry), sociálno-ekonomická výhodnosť latinizácie (čo mohli klerici, prípadne aj svetské osoby latinizáciou získať v ekonomickej a sociálnej sfére).

Teologické predpoklady latinizácie

Postoj Rímskej cirkvi (RC) k východným cirkvám (VC) a špeciálne východným katolíckym cirkvám (VKC) v dejinách by sme mohli opísať takýmto diagramom:

Ekleziologicko-soteriologický ekskluvizmus bol postoj Latinskej cirkvi, ktorá učila, že mimo Rímskokatolíckej cirkvi, jedinej pravej cirkvi, niet spásy. Keďže rímsky biskup je jej viditeľnou hlavou, mimo viditeľného spoločenstva s rímskym biskupom vlastne niet cirkvi. Prostriedkami spásy sú sväté tajomstvá, ktoré sú skutočné a účinné (platné) len v cirkvi, a keďže jedinou skutočnou cirkvou je Rímskokatolícka cirkev, mimo viditeľného spoločenstva s rímskym biskupom niet spásy. Z tohto

postoja zároveň vyplývalo, že všetko musí byť podriadené rímskemu pápežovi a ísť podľa neho (vzťahovalo sa aj na obrad, disciplínu...). Príkladom takéhoto postoja môže byť bula *Magnus Dominus* rímskeho pápeža Klementa VIII. (23. decembra 1595), ktorá hovorí o východných kresťanoch Kyjevskej metropolie žiadajúcich zjednotenie ako o tých, čo boli mimo, no potom boli prijatí do cirkvi pre svoju poslušnosť voči Rímskej cirkvi a ochotu napraviť všetko to, čo bolo u nich pomýlené, čím im bola zaistená spása.²⁰ Radikalizácia postoja bola podmienená aj reformáciou a protireformáciou, s východnými kresťanmi sa po Tridentskom koncile (1545-1563) jednalo často ako s protestantmi. Tento ekleziologicko-soteriologický exkluzivizmus bol plodom vývoja západnej teológie najmä po Tridentskom koncile, jeho definitívne prijatie ako oficiálneho postoja Katolíckej cirkvi sa však udialo až v 18. storočí.²¹

Ekleziologicko-soteriologický exkluzivizmus (vo svojich zárodkoch nie hneď radikálny) viedol k pocitu nadradenosti Latinskej cirkvi nad východnými kresťanmi, čo malo za dôsledok snahu podriať si ich (*reductio ad oboedientiam*). A keďže Latinská cirkev bola vnímaná ako vyššia, aj jej obrad (liturgia, teológia, spiritualita, disciplína) bol vnímaný ako vyšší, lepší (*praestantia ritus latini*), preto sa snažili východné obrady „priblížiť“ latinskému obradu (latinizácia). Zákonite potom aj katolíci východných obradov boli vnímaní ako katolíci druhej kategórie – sú to katolíci, ktorým sú tolerované (niektoré) zvláštnosti, resp. odchýlky od latinského (= univerzálneho, naozaj katolíckeho) obradu.

Praestantia ritus latini (prednosť latinského obradu) je učenie, že latinský obrad je lepší, kvalitnejší (účinnjší) a „istejší“ ako iné obrady, zatiaľ čo východné obrady boli niekedy vnímané ako potenciálne nebezpečné, lebo by mohli obsahovať zvyšky heretických či schizmatických prvkov. Čo je latinské, je katolícke a je bezpečné, čo je iné, je tolerovanou anomáliou (podozrivou zo zárodku možnej schizmy alebo herézy). Dôvodom mal byť fakt, že ostatné (východné) obrady vznikali a vyvíjali sa bez stáleho a priameho dohľadu rímskych pápežov. Rôznorodosť bola v cirkvi vnímaná skôr ako poľutovaniahodná či negatívna skutočnosť, ako výsledok nedokonalosti. Toto učenie sa v minulosti objavovalo dokonca aj *expressis verbis* v oficiálnych dokumentoch rímskych pápežov a rímskej kúrie.

Chronologický prehľad postojov Ríma k východným obradom

Postoje Rímskej cirkvi k východným obradom a rôznorodosti v cirkvi sa v dejinách výrazne menili. Postoje sa menili nielen s postu-

²⁰ Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 288. Text buly: Welykyj, *Documenta Unionis*, 217-226.

²¹ Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, najmä 187-194 a 288-292. Prvé podobné postoje u rímskych pápežov predstavujú Pius IV. (1559-1565) a Pius V. (1566-1572), definitívne ustálenie znamenal dekrét kongregácie Propaganda Fide z r. 1729; odpoveď z pravoslávnej strany podobného razenia prišla v r. 1755.

pom času, ale záviseli neraz aj od aktuálnych politických okolností, a to ako na strane východných kresťanov, tak aj na strane Latinskej cirkvi. Rímsky pápež Eugen IV. bol zrazu ochotný robiť veľké ústupky Byzantskej cirkvi na koncile vo Florencii v r. 1439, keďže potreboval podporu Východu proti konciliaristom, ktorí v tom čase rokovali na protikoncile v Bazileji. Získanie viacerých východných cirkví pre jednotu prispelo k posilneniu jeho autority v Latinskej cirkvi, ktorá sa zmietala v období vnútorného chaosu a schiziem. Ešte jeho predchodcovia ale boli v týchto otázkach veľmi ostrí.

Inak sa tiež správali rímski pápeži k tým východným kresťanom, ktorí neboli pod politickou správou latiníkov – tým boli ochotní tolerovať omnoho viac, resp. ochotnejšie im dávali záruky zachovania vlastného obradu. Voči tým východným kresťanom, ktorí boli pod politickou správou latiníkov (ako napríklad v južnom Taliansku), zďaleka takí tolerantní neboli a snažili sa im vnucovať latinské zvyky a obrady. Podobne to platilo voči tým východným kresťanom, ktorí ešte neboli v jednote s Rómom – pred zjednotením sľubovali rešpektovať ich obrady a zvyky, po uzatvorení jednoty (únie) sa postoj často zmenil a začali sa dožadovať úprav.

Zmeny v postojoch k rôznorodosti v cirkvi by sme mohli zadeliť do ôsmich základných období:

1. Do roku 1054;
2. Do Štvrtej križiackej výpravy (1204);
3. Do Florentského koncilu;
4. Renesancia (po Florentskom koncile);
5. Obdobie protireformácie;
6. Po zriadení kongregácie Propaganda fide (1622);
7. Pontifikát Pia IX. a Leva XIII. a ich nástupcov;
8. Druhý vatikánsky koncil a obdobie po ňom.

Aj v prvom období (do roku 1054) boli spory a nepochopenie pre rozmanitosť v cirkvi, a to nielen zo strany latinskej, ale aj byzantskej.²² Výrazný bol napríklad spor o udeľovanie myropomazania kňazmi, ktoré Latinská cirkev niekedy popierala, či spor o pôst v sobotu, ale aj o kňazský celibát, či brady.²³ Vo všeobecnosti ale rôznorodosť tradícií bola v prvom tisícročí vnímaná ako samozrejmosť vyplývajúca z prirodzenej rôznorodosti kultúr a mentalít jednotlivých národov a oblastí, a nie ako dovolenie či ústupok Ríma voči Východu. Toto vnímanie

---

²² Trullský snem (680) a niektorého jeho kánony, dožadujúce sa dodržiavania jednotných pravidiel a zvyklostí v celej cirkvi, napríklad v prípade pôstnych pravidiel (kánony 55 a 56), predpisuje slávenie liturgie vopredposvätených darov vo všedné dni Štyridsiatnice. Arménsku liturgiu označuje ako neúplnú, keďže používajú len víno (bez prímiešania vody) pri slávení božskej liturgie, čo sa zavrhuje ako blud (32. kánon).

²³ Škoviera, *Svätí slovanskí sedmopočetníci*, 48-81.

sa ale postupom času menilo a prípadná rôznorodosť bola vnímaná ako dovolenie či tolerovanie zo strany Ríma, ktorého súhlas sa vyžaduje. Lev IX. tesne pred vypuknutím schizmy v roku 1054 v liste patriarchovi Michalovi Kerulariovi píše, že ponechal grécky obrad na jemu podriadenom území, lebo rozdielnosť zvyklostí je prirodzená, dôležitá je len jednota viery. Predsa však zavrhol používanie kvaseného chleba pri eucharistii.²⁴

V druhom období sa situácia postupne mení. Katolícka cirkev sa zredukovala na latinský Západ, kde sa postupne zhruba od 9. storočia začala presadzovať liturgická uniformita. Preto je rôznorodosť obradov vnímaná čoraz častejšie ako anomália. Pre rímskeho pápeža Alexandra III. (1159-1181) byť katolíkom znamená tiež prijať latinský obrad. Z prameňov sa zdá, že na konci 12. storočia niektorí pápeži stotožňovali katolicizmus s latinským obradom, hoci v praxi na územiach pod latinskou nadvládou tolerovali byzantský obrad.²⁵

Zásadnú zmenu prinieslo dobytie Konštantínopolu križiakmi v roku 1204 a vymenovanie latinských biskupov a latinského patriarchu pre miestnu cirkev. Rímsky pápež Inocent III. (1198-1216) zrejme mal úmysel zaviesť latinský obrad na dobytom území, predsa však v roku 1206 latinskému patriarchovi píše, že byzantský obrad možno trpieť, ak sa inak nedá, až kým rímsky stolec nerozhodne inak. Tu už vidno aj zmenu vnímania rôznorodosti, ktorá úplne závisí od dobrozdania rímskych pápežov. Štvrtý lateránsky koncil (1215) nakoniec rozhodol, že možno trpieť grécke zvyky, ak neohrozujú spásu duší. Inocent III. však nariadil, že myropomazanie môžu udeľovať len biskupi, pri kňazskej a biskupskej vysviacke treba zaviesť pomazanie olejom a nových biskupov mal latinský patriarcha Konštantínopolu svätiť v latinskom obrade. Nedôvera voči byzantskému obradu je tu už očividná. Jeho predchodca Celestín III. (1191-1198) dokonca videl ako záruku skutočného návratu do Katolíckej cirkvi zavedenie latinského obradu. Rímsky pápež Gregor IX. (1227-1241) sa snažil vnútiť grékom latinskú formulu krstu, lebo jednota krstu si podľa jeho názoru vyžadovala aj jednotu obradu. Rovnako učil, že nekvasený chlieb je lepší a má prednosť pred kvaseným chlebom.²⁶ Ján XXII. odporúčal Arménom, aby pri myropomazaní a pomazaní chorých (tzv. poslednom pomazaní) zaviedli latinský obrad. Dôvodom bola pochybnosť o ich platnosti, keďže myropomazanie udeľoval kňaz a olej na pomazanie chorých požehnával tiež len kňaz a nie biskup ako v latinskom obrade. V 14. storočí začal rímsky stolec na niektorých miestach nariaďovať grékom, ktorí boli pod latinskou politickou nadvládou, aby prijali latinský obrad. Dôvodom bola

²⁴ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 184-185.

²⁵ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 185-186.

²⁶ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 186-188.

obava pred schizmou; tí, čo prijali latinský obrad boli lepšie chránení pred „schizmatickou propagandou“ ako tí východní veriaci, ktorí sa síce stali katolíkmi, ale zotrúvali v byzantskom obrade.²⁷

Zásadnou zmenou v postojoch bol Florentský koncil, ako už bolo spomenuté. Treba však upozorniť, že tolerancia nebola rovnaká voči všetkým východným tradíciám, Arménom napríklad nariaďuje mnohé latinizmy. „Poflorentský“ pápeži sa zväčša zasadzovali za ochranu východných obradov, najmä byzantského. Pius II. v bule z roku 1463 karhá latinských duchovných, ktorí znevažovali byzantský obrad zjednotených východných kresťanov. Mikuláš V. (1447-1455) uznal východné obrady za chvályhodné. Renesancia priniesla pozitívny vzťah Západu ku Grécku a azda aj vďaka tomu mali rímski pápeži tohto obdobia pomerne pozitívny vzťah k byzantskému obradu.²⁸

Výraznou osobnosťou na rímskom stolci bol pápež Lev X. (1513-1521), ktorý chránil grékov proti latinskému kléru na rôznych územiach, ba dokonca vymenoval komisára na ich ochranu v južnom Taliansku a na benátskych ostrovoch. Svedectvom o dobovej situácii sú aj jeho ponosy, že latinskí kňazi často opätovne krstia grékov.²⁹ Lev X. sa zasadil za ochranu byzantských kresťanov aj v Uhorsku apoštolským listom *Accepimus Nuper* z 18. mája 1521, kde potvrdzuje právo východných kresťanov v Uhorsku na zachovávanie ich obradu a zvyklostí. Čo je dôležité, píše, že grécki biskupi majú jurisdikciu nad gréckymi veriacimi aj na zmiešanom území a latinskí biskupi do tejto jurisdikcie nesmú nijako zasahovať.³⁰

V období protireformácie sa postoj Ríma voči východným tradíciám zhoršil z dvoch dôvodov. Za Pia V. sa uskutočnila reforma latinského obradu podmienená vnútornými spormi v Latinskej cirkvi, ktorej cieľom bolo minimalizovanie regionálnych rozdielností v latinskom obrade. Niekedy sa potom táto snaha eliminovať rozdielnosti prenášala aj na východné obrady. Druhým momentom bola reformácia, ktorá zvýšila citlivosť Latinskej cirkvi voči heretikom a schizmatikom. Akékoľvek odlišnosti boli podozrievané ako možný zárodok schizmy či herézy, a preto je lepšie ich odstrániť. Pius IV. (1559-1565) zrušil ustanovenia Leva X. potvrdené aj Pavlom III. a Júliom III. a podriadil grékov v juž-

²⁷ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 190-191.

²⁸ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 192-193.

²⁹ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 193.

³⁰ „Tam, kde sú v jednom mieste dvaja biskupi, jeden latinský a druhý grécky, latinský biskup sa nesmie nijako vmiešavať do duchovných a laických osôb grékov, ktorí patria na každý pád pod právomoc gréckeho biskupa alebo pod právomoc iných osôb, ktoré taktiež patria pod právomoc gréckeho biskupa. Teda latinský biskup má právomoc a vykonáva starostlivosť a správu nad príslušníkmi latinského obradu a grécky biskup zas nad príslušníkmi gréckeho obradu.“ Slovenský preklad tohto dokumentu, ktorý je niekedy uvádzaný ako bula pod dátumom 16. mája 1521, je dostupný na http://www.grkat.nfo.sk/Texty/lev_x-1521.html (08.06.2016).

nom Taliansku latinským biskupom. V liste z 16. februára 1564, ktorý je plný ostrých formulácií (hovorí o poverách, bezbožnosti, svätokrádežiach a pod.), tvrdí, že nezávislosť od latinských biskupov viedla k herézam a zlovykom. Latinským biskupom udelil právo dohliadať na bohoslužby a vysluhovanie svätých tajomstiev u grékov (takéto nároky a postoje možno badať neskôr aj u jágerských biskupov vo vzťahu k východným kresťanom v Mukačevskej eparchii). Celkovo však mal Pius IV. veľký záujem o kresťanský Východ, na Tridentský koncil pozýval aj východných nekatolíkov a ponúkal tiež východným panovníkom, aby posielali nadaných mladých ľudí do Ríma, aby sa tam naučili obradu Rímskej cirkvi. Jeho ideálom bolo, aby všetci prijali latinský obrad, ale ak jednota nie je uskutočniteľná inak, je ochotný tolerovať východné odlišnosti.³¹ Sixtus V. (1585-1590) vo svojom liste koptskému patriarchovi, ktorého vyzval, aby sa podriadil rímskemu pápežovi, úniu prakticky stotožňoval s prijatím latinského obradu. Klement VIII. (1592-1605) v inštrukcii pre italo-grékov z r. 1595 považuje za istejšie, ak prijmú latinský obrad, ktorý je bezpečnejší (tutior), ale úplne nezavrhol byzantský obrad. Zakázal gréckym kňazom udeľovať myropomazanie, ba dokonca už myropomazané deti mali latinskí biskupi znova podmienenečne pobirmovať. V bule z 23. februára 1596 „dovoľuje z apoštolskej láskavosti“ zachovanie vlastného obradu a zvyklostí Ruténom z Kyjevskej metropolie, ak nie sú v rozpore s pravdami katolíckej viery a nevylučujú spoločenstvo s Rímskou cirkvou.³² Za jeho pontifikátu sa uskutočnila aj synoda v Diamperi (južná India) v r. 1599, ktorú je možné považovať za učebnicový príklad latinizácie.³³

Zriadenie kongregácie Propaganda fide rímskym pápežom Gregorom XV. v roku 1622 ovplyvnilo postoje Západu voči východným obradom. Kongregácia sa riadila zásadou, že úcta k východným obradom je nevyhnutnou podmienkou snáh o obnovenie jednoty s východnými kresťanmi. Postupne prejavila aj záujem o pochopenie Východu a jeho osobitosti, ba neraz Propaganda fide chránila východné obrady pred latinizáciou aj zo strany samých východných katolíkov. Zmena prichádzala postupne a v praxi neraz dlho pretrvávala tendencia latinizácie alebo dokonca asimilácie, a to najmä na územiach pod latinskou nadvládou. Rímsky pápež Urban VIII. (1623-1644) bol napríklad za vytlačenie byzantského obradu z južného Talianska a Sicílie.³⁴ Keď v roku 1659 sýrsky arcibiskup Andrej Akhigan vysvätil niekoľko kňazov podľa latinského obradu, Propaganda fide mu poslala upozornenie, že sa má držať sýrskeho obradu, lebo svätý stolec si váži všetky obrady kvôli

³¹ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 195-197.

³² De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 199-202.

³³ Pozri napr. *Handbuch der Ostkirchenkunde*, 256-257.

³⁴ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 202-205.

univerzálnosti cirkvi. Podľa Wilhelma de Vriesa je to asi prvé vyjadrenie zo strany Ríma, kde sa ako dôvod pre zachovávanie obradov uvádza katolicita cirkvi.³⁵

Najvýznamnejším rímskym pápežom 18. storočia vo vzťahu k východným cirkvám bol celkom nepochybne **Benedikt XIV.** (1740-1758), vlastným menom Prospero Lorenzo Lambertini (1675-1758). Nie neprávom sa považuje Benedikt XIV. za najvýraznejšieho predstaviteľa a učiteľa tézy o prednosti latinského obradu. Bol naklonený vidieť v byzantskom obrade zlozvyky a s vierou ťažko zlučiteľné veci. Keďže grécky obrad vznikol bez stálej kontroly rímskeho stolca a počas schizmy bol od nej úplne odlúčený, Benedikt XIV. prejavoval nedôveru a náklonnosť nachádzať v ňom nebezpečné a nevhodné, ba dokonca pokazené a viere sa protiviacie prvky. Zároveň sa ale veľmi zasadzoval za ochranu východných obradov a ich zachovanie vnímal ako podmienku obnovenia jednoty. Bol presvedčený, že inak sa východní kresťania pre jednotu nedajú získať, pričom bol jedným z pápežov, ktorí sa o obnovenie jednoty s kresťanským Východom najviac snažili.³⁶

Najvýznamnejším dokumentom o *praestantia ritus latini* je apoštolská konštitúcia *Etsi pastoralis* z 26. mája 1742 o katolíkoch byzantského obradu v južnom Taliansku.³⁷ Svoje učenie o prednosti latinského obradu v nej odôvodňuje tým, že latinský obrad je obradom svätej Rímskej cirkvi, matky a učiteľky všetkých cirkví (§ II, XIII). V praxi sa táto prednosť prejavuje vo viacerých oblastiach:³⁸

- Grécki kňazi môžu bez všetkého používať pri krste latinskú krstnú vodu, ale latinskí kňazi nikdy grécku. Takže latinská krstná voda je pre Benedikta lepšia, resp. istejšia ako grécka. (§ II, VI);
- Prechod k vyššiemu, čiže latinskému obradu, nemožno sťažovať. Krst detí v zmiešaných manželstvách sa uprednostňuje v latinskom obrade a aj deti z čisto gréckych manželstiev môžu prijať latinský krst. (§ II, č. VIII-X);
- Čo sa týka pomazaní pri krste, Benedikt opäť aplikoval zákaz Inocenta IV., ktorý už Klement VIII. zrušil. Prečo, nie je jasné. (§ II, č. III);
- Myropomazanie vyhradil len pre biskupov (teda de facto len pre latinských biskupov, keďže gréckych bolo veľmi málo). (§ III, č. I-V);
- Myro musia gréci brať od latinských biskupov. Tam, kde už je

³⁵ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 207.

³⁶ Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 246-247; De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 210-211.

³⁷ *Benedicti Papae XIV. bullarium*, 75-83; *Bullarium pontificium*, 22 nn.

³⁸ Pri analýze dokumentu sa opierame najmä o výskum Wilhelma de Vriesa. De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 211-215.

taký zvyk, musia aj ostatné oleje brať od latinských biskupov; tam kde taký zvyk nie, nemusia, ale vždy môžu od latinských biskupov (§ IV, č. I). Benedikt bol teda presvedčený, že pri latinských olejoch je väčšia istota, že sú skutočne platné. Preberanie myra od latinských biskupov je tiež výrazným znakom podriadenosti a závislosti od latinskej cirkvi. Podnes v niektorých autonómnych východných cirkvách platí, že myro dostávajú od patriarchov na znak kanonického puta.³⁹

- Ordinári majú zabrániť, aby latiníci prijímali u grékov, ale gréci u latiníkov prijímať môžu. (§ VI, č. XIV);
- Gréci môžu používať oltáre latiníkov, ale latiníci nemôžu používať grécke antimenziony. (§ VI, č. XVII a XIX);
- Nie je dovolené prestúpiť z latinského na grécky obrad ani sa vrátiť ku gréckemu obradu bez dovolenia Svätého stolca. (§ VII, č. XXIII);
- V prípade zmiešaných manželstiev grécka strana (či žena, či muž) vždy môže prijať latinský obrad, ale latinská strana nikdy nemôže prijať grécky obrad. (§ VIII, č. VII-X);
- Manželstvo medzi mužom latinského obradu a ženou byzantského obradu môže požehnať len latinský farár, ak je muž grék a žena latiníčka, môže ho požehnať aj grécky aj latinský farár. (§VIII, XI);
- Na záver Benedikt XIV. výslovne uvádza, že konštitúcia nie je aplikovateľná na melchitov na Blízkom východe. (§ IX, č. XXIV).

Rovnaké zdôvodnenie pre prednosť latinského obradu uvádza v encyklike *Allatae sunt* (26. júla 1755),⁴⁰ § 20: „Keďže latinský obrad je ten, ktorý používa svätá Rímska cirkev, matka a učiteľka všetkých cirkví, má mať prednosť pred všetkými ostatnými obradmi (*reliquis omnibus Ritibus praeferrí debet*).“ V § 21 tiež konštatuje, že prestup na latinský obrad nie je zakázaný v tej istej miere, ako prestup z latinského na východný.⁴¹ Takže aj tu je nerovnosť obradov očividná. Že nejde len o čestnú prednosť, svedčí § 27: „Apoštolský stolec, vždy keď zistil, že do východnej cirkvi vnikol nejaký nebezpečný alebo nevhodný obrad, odsúdil ho, zamietol a zakázal jeho používanie. ... Svätý stolec nikdy neopomenul zakázať grékom jednotlivé obrady, hoci aj boli od dávna používané, vždy keď

³⁹ Cf. aj kánon 693 CCEO.

⁴⁰ *Bullarium pontificium*, 338-377. Taliansky preklad je dostupný na <http://w2.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-allatae-sunt--i---26-luglio-1755--in-questa-encicli.html> (08.06.2016).

⁴¹ „Ciò riguarda il passaggio dal Rito Latino al Greco. Ora poi parlando del passaggio dal Rito Orientale e Greco a quello Latino, si può liberamente affermare che questo passaggio è interdetto non come il primo; tuttavia non è lecito al Missionario indurre il Greco e l'Oriente, desiderosi di tornare all'Unità della Chiesa Cattolica, ad abbandonare il proprio Rito, poichè da questo modo di agire possono derivare gravissimi danni, come sopra abbiamo detto.“

zistil, že sú zhubné, zlé, alebo by sa mohli stať zlými.“ *Praestantia* teda nebola pre Benedikta len vecou nejakej čestnej prednosti, ale vníma latinský obrad ako skutočne lepši, istejší a pravovernejši.

Na druhej strane treba na obhajobu Benedikta XIV. uviesť, že to bol v tej dobe všeobecne panujúci náhľad, ba Cyril Korolevskij tvrdí, že konštitúcia *Etsi pastoralis* je len zmiernením nariadení Klementa VIII.⁴² Voči východným kresťanom na Blízkom východe prechovával Benedikt XIV. iné postoje ako voči východným katolíkom v južnom Taliansku. O tom svedčí encyklika *Allatae sunt* či apoštolská konštitúcia *Demandatam coelitus* (24. decembra 1743),⁴³ ktorých cieľom bola ochrana a zachovanie východných obradov na Blízkom východe. Opakovane v nich zakazuje prestupy z východných obradov na latinský a napomína latinských misionárov, aby sa nesnažili získavať východných kresťanov pre takéto prestupy.⁴⁴ V encyklike *Ex Quo Primum* z 1. marca 1756, ktorou schválil nové vydanie gréckeho euchologionu, uvádza, že ponechal všetko, čo sa len dalo, a riadil sa benevolentnou interpretáciou.⁴⁵ Benedikt XIV. dokonca bránil východné obrady proti snahám samotných východných katolíkov o latinizáciu – odmietol napríklad latinizačné návrhy melchitského gréckokatolíckeho patriarchu Cyrila Tanasa s odôvodnením, že u katolíkov by vyvolali zmätok a u schizmatikov pobúrenie. Tam, kde ale takáto reakcia nehrozila, bol Benedikt XIV. do istej miery naklonený latinizácii. Schválil napríklad závery Libanonskej synody z roku 1736, ktorá mala výrazne latinizačný ráz. Pre Srbsko dokonca predpísal používanie výhradne latinského obradu.⁴⁶ Spomenutiahodným faktom je, že ešte ako sekretár kongregácie pre obrady sa Prospero Lambertini zasadil, aby Benedikt XIII. v potvrdzujúcej bule k Zamošskej synode z 19. júla 1724 doložil klauzulu, že ustanovením synody sa nijako nerušia ostatné ustanovenia rímskych pápežov a koncilov o obradoch, čím sa malo zabrániť, aby sa latinizačné zmeny, ktoré zaviedla Zamošská synoda, rozšírili do iných východných cirkví.⁴⁷

⁴² Korolevskij, *Uniatism*, §28, 67.

⁴³ *Benedicti Papae XIV. bullarium*, 129 nn; *Benedicti Papae XIV. bullarium – editio nova*, 148 nn.

⁴⁴ Encyklika *Allatae sunt* §20-21 spomína aj zákaz pre melchitov a Ruténov prestúpiť na latinský obrad, v *Etsi pastoralis* sa však pre južné Taliansko aplikujú čo najjednoduchšie podmienky prestupu na latinský obrad.

⁴⁵ „75. Sono state conservate tutte quelle cose che, a Nostro parere, dovevano essere conservate. Anzi si è usata sempre una certa benevola interpretazione, affinché il vostro Rito non apparisse menomato. ... Sarà vostra cura usare per il futuro questa edizione corretta dell'Euclologio e vigilare diligentemente che, qualora se ne faccia una nuova edizione, essa sia conforme in tutti i suoi paragrafi a questa che uscì nel 1754 per i tipi della Congregazione di Propaganda Fide, affinché sia precluso ogni accesso a tutti gli errori e alle assurdità che in tempi anteriori deturparono alcune altre edizioni e le insozzarono.“ <http://w2.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-ex-quo-primum--i---1-marzo-1756--il-pontefice-invita.html> (08.06.2016).

⁴⁶ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 216-217.

⁴⁷ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 209.

Benedikt XIV. je zároveň prvým rímskym pápežom, u ktorého nachádzame náznak pluralitnej katolíckej ekleziológie, neskôr rozvinutej Druhým vatikánskym koncilom. V záverečnej vete encykliky *Allatae sunt* (§ 48) píše: „Cirkev nežiada od schizmatikov, ktorí sa vracajú ku katolíckej jednote, aby sa vzdali svojich obradov, ale len aby odvrhli herézy. Veľmi si želá, aby boli zachované a nie zničené [obrady] rozličných národov a aby (v krátkosti povedané) všetci boli katolíckmi, ale nie aby sa všetci stali latiníkmi.“ Katolícky a latinský teda nie je to isté a rôznorodosť zodpovedá katolicite cirkvi.⁴⁸

Latinizačné predpisy konštitúcie *Etsi pastoralis* boli síce určené len pre južné Taliansko, ale neskôr ovplyvnili postoje ďalších rímskych pápežov aj voči iným východným kresťanom. Napríklad rímsky pápež Klement XIII. odmietol v roku 1768 „zriadiť“ Mukačevskú eparchiu s výslovným odvolaním sa na zásady dané Benediktom XIV., o čom ešte bude reč nižšie. Sacrum Officium v roku 1838 aplikovalo závery konštitúcie *Etsi Pastoralis* o obrade detí zo zmiešaných manželstiev na celé Rakúsko-Uhorsko.⁴⁹

Postoje Benedikta XIV. boli určujúce pre jeho nástupcov na ďalších sto rokov. Zmenu priniesol až pontifikát Pia IX. (1846-1878), ktorý bol na začiatku svojho pontifikátu tiež zástancom *praestantia ritus latini*. V roku 1847 znovu zriadil latinský patriarchát v Jeruzaleme (pre asi 5000 veriacich), ktorý sa stal výrazným nástrojom úplnej latinizácie (asimilácie) pravoslávnych kresťanov do latinského obradu. V liste z 2. februára 1854 arménskym katolíkom zavrhuje snahy odstrániť latinizmy, keďže priblíženie východných obradov k latinskému vzoru jasnejšie odlišuje východných katolíkov od schizmatikov a zvýrazňuje ich jednotu s Katolíckou cirkvou. Rovnakú myšlienku vyslovil už jeho predchodca Gregor XVI. (1831-1846). Teda latinizácia (aspoň do istej miery) bola stále vnímaná ako niečo dobré a pozitívne. Neskôr však (1867) odstránil prednosť latinských klerikov pred východnými, čím *de facto* zrovnoprávnil všetky obrady. Vo východných obradoch videl skutočnú hodnotu a ich rôznorodosť vnímal nie ako protirečenie jednoty cirkvi, ale tvrdil, že dôstojnosť a krásu cirkvi dávajú do pravého svetla.⁵⁰ Napriek tomu v encyklike *Omnem sollicitudinem* (13. mája 1874) nariadil zachovať latinské pobožnosti a prvky v Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi, aby sa tak odlišila od bohoslužieb schizmatikov, a nepovolil očistu byzantského obradu od latinizácie.⁵¹ Apoštolskou konšti-

⁴⁸ Cf. de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 216.

⁴⁹ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 217.

⁵⁰ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 218-219; Suttner, *Christenheit aus Ost und West*, 248. Pozri aj Korolevsky, *Uniatism*, §13, 29.

⁵¹ K tomu pozri Rudejko, „Obnova liturgického života,“ 158-160; Korolevsky, *Uniatism*, §29, 68-70.

túciou *Romani Pontifices* (6. januára 1862) zriadil v rámci kongregácie Propaganda fide novú sekciu pre záležitosti východného obradu, ktorá mala vlastného sekretára, úradníkov, konzultorov a archív.⁵²

Skutočný zlom v postojoch priniesol až jeho nástupca Lev XIII. (1878-1903), ktorý východné obrady akceptoval nie len z nutnosti, ale skutočne si vážil ich vnútornú hodnotu a cenil si ich ako prejav skutočnej katolicity cirkvi, ktorá, keďže je univerzálna, musí mať priestor pre oprávnenú rôznorodosť všetkých národov. Najvýraznejším prejavom týchto jeho postojov je známy apoštolský list *Orientalium dignitas* z 30. novembra 1894. Okrem iného sa v ňom zasadzuje za očistenie východných obradov od latinizácie a opätovne zakazuje latinským misionárom preťahovať východných kresťanov na latinský obrad, pri neuposlušnutí tohto zákazu nariadil prísne tresty. Lev XIII. napriek veľkému odporu zaviedol v monastieri v Grottaferrate opätovne čistý byzantský obrad a nariadil v Gréckom kolégiu v Ríme pravidelne sláviť byzantskú liturgiu, čo nebola dovtedy vôbec samozrejmosť. Mnohé jeho snahy narazili na odpor a trvalo veľmi dlho, kým jeho myšlienky boli aspoň ako-tak prijaté a uvedené do života.⁵³ Napríklad v roku 1898 si maďarský biskup zo Satu Mare vymohol, aby Svätý stolec uznal, že *Orientalium dignitas* je na Rakúsko-Uhorsko neaplikovateľné.⁵⁴ Ešte v roku 1920 Kongregácia pre východnú cirkev konštatovala, že napriek nariadeniam v *Orientalium dignitas* latinizácia pokračuje a určené tresty pre misionárov, ktorí nariadenia nerešpektujú, sa neaplikujú.⁵⁵

Zásadný zlom priniesol Druhý vatikánsky koncil (1962-1965), ktorý latinizáciu odsúdil ako nesprávnu a nariadil očistu východných obradov od latinizácie.⁵⁶ Zároveň vyhlásil všetky tradície (obrad) za rovnocenné a definoval Katolícku cirkev ako spoločenstvo partikulárnych cirkví rov-

⁵² M. Mráz, „Kult sv. Cyrila a Metoda,“ 103. V roku 1917 Benedikt XV. rozhodol v Motu proprio *Dei Providentis* (1. mája 1917) o jej osamostatnení pod názvom *Kongregácia pre východnú cirkev*. V roku 1967 sa zmenil jej názov na *Kongregácia pre východné cirkvi*.

⁵³ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 220-222.

⁵⁴ Korolevskij, *Uniatism*, §10, 21.

⁵⁵ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 222; Korolevskij, *Uniatism*, §13, 27-28. Podľa C. Korolevského boli ešte v dobe písania jeho práce (1927) nariadenia Leva XIII. na Blízkom východe mŕtvym listom, latinizácia naplno pokračovala a latinské diecézy na Blízkom východe energicky odmietali akýkoľvek návrat veriacich do východných cirkví.

⁵⁶ „Nech všetci východní kresťania vedia a sú presvedčení, že si môžu, ba majú navždy zachovať svoje právoplatné liturgické obrady a svoj spôsob života a že sa v tom nemajú zavádzať zmeny, iba ak si ich vyžaduje skutočný organický vývoj. Toto všetko majú teda s tou najväčšou vernosťou zachovávať východní kresťania sami, a preto si majú nadobudnúť čoraz väčšie vedomosti a čím dokonalejšiu prax v týchto veciach. Ak sa však od nich nenáležite odchýlili vinou okolností alebo niektorých osôb, nech sa usilujú vrátiť k staroocovským tradíciám“ (*Orientalium Ecclesiarum* 6). „Posvätný všeobecný cirkevný snem potvrdzuje a schvaľuje dávnu sviatosťnú disciplínu, ktorá jestvuje vo východných cirkvách, ako aj spôsob, akým sa sviatosť slávia a vysluhujú, a želá si obnoviť túto prax, kde je to potrebné“ (*Orientalium Ecclesiarum* 12). DVK. Odtiaľto citujeme všetky dokumenty tohto koncilu.

nakej dôstojnosti.⁵⁷ Východné katolícke cirkvi teda boli uznané za skutočné cirkvi rovnoprávne s Latinskou cirkvou. Motiváciou k obnove tu už nebola primárne snaha získať pre úniu východných nekatolíkov, ale dobro veriacich východných katolíckych cirkví.⁵⁸ Rôznorodosť je podmienkou jednoty a skutočnej katolicity cirkví,⁵⁹ pričom sa jasne pomenúva právo na rôznorodosť aj v teológii.⁶⁰ Na Druhý vatikánsky koncil potom nadväzujú ďalšie dôležité dokumenty, z ktorých spomenieme aspoň Kódex kánonov východných cirkví (1990) a Inštrukciu na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví (1996).

S tézou o prednosti latinského obradu súvisí aj **idea o univerzálnosti latinského obradu**, ktorá je istým spôsobom derivátom idey o *prae-stantia ritus latini*. Napríklad rímsky pápež Pavol II. žiadal v roku 1469 maronitského patriarchu, aby sa maroniti čo najviac, ako je len možné,

⁵⁷ „Preto sú partikulárne cirkvi rovnaké čo do dôstojnosti, takže ani jedna z nich nemá prednosť pred inými pre svoj obrad a všetky majú tie isté povinnosti, i čo sa týka hlásania evanjelia po celom svete (cf. Mk 16, 15), pod správou rímskeho pápeža“ (*Orientalium Ecclesiarum* 3). „Riadením Božej prozreteľnosti sa stalo, že rôzne cirkvi, ktoré založili apoštoli a ich nástupcovia na rozličných miestach, sa postupom času zoskupovali do rozmanitých organicky spojených celkov, ktoré zachovávajú jednotu viery a jediné Bohom ustanovené zriadenie všeobecnej Cirkvi, pričom majú vlastnú disciplínu, liturgickú prax, ako aj teologické a duchovné dedičstvo. Niektoré z nich, najmä starodávne patriarchálne cirkvi, akoby matky vo viere, zrodili iné – dcérske partikulárne cirkvi, ku ktorým ich podnes viažu užšie vzäzky lásky vo sviatostnom živote a vo vzájomnom rešpektovaní práv a povinností. Táto rozmanitosť miestnych cirkví, smerujúca k jednote, jasnejšie dokazuje katolíckosť nerozdelenej Cirkvi“ (*Lumen Gentium* 23).

⁵⁸ „Z toho dôvodu (koncil) slávnostne vyhlasuje, že Východné, ako aj Západné cirkvi majú právo a povinnosť spravovať sa podľa svojich vlastných ustanovení, ktoré odporúča úctyhodná starobylosť a ktoré lepšie vyhovujú povahe ich veriacich a podľa všetkého účinnejšie zabezpečujú dobro duší“ (*Orientalium Ecclesiarum* 5) „...východné cirkvi, pamätlivé potrebnej jednoty celej Cirkvi, majú právo žiť podľa svojej vlastnej disciplíny, lebo tá lepšie zodpovedá povahe ich veriacich a účelnejšie slúži ich duchovnému dobru“ (*Unitatis Redintegratio* 16).

⁵⁹ „Táto rozmanitosť miestnych cirkví, smerujúca k jednote, je skvelým dôkazom katolíckosti nerozdelenej Cirkvi“ (*Lumen Gentium* 23). „...rozmanitosť v cirkvi nielenže nie je na škodu jej jednote, ale ju skôr robí očividnou“ (*Orientalium Ecclesiarum* 2). Cf. aj *Unitatis Redintegratio* 17 (viď nižšie).

⁶⁰ „Čo sa povedalo o zákonitej rozmanitosti, možno vyhlásiť aj o rozličnej teologickej formulácii náuky viery. Pri skúmaní zjavenej pravdy sa totiž pri poznávaní a vyznávaní Božích vecí uplatňovali iné metódy a cesty na Východe a iné na Západe. Preto sa niet čo čudovať, že sa niektoré aspekty zjaveného tajomstva zavše lepšie chápu a stavajú sa do jasnejšieho svetla u jedných než u druhých, takže v nejednom prípade možno povedať, že ich rozličné teologické formulácie sa navzájom skôr dopĺňajú, než by si protirečili. ... Tento posvätný cirkevný snem vzdáva vďaka Bohu, že mnohí východní synovia Katolíckej cirkvi, ktorí toto dedičstvo strážia a chcú ho rýdzejšie a plnšie uplatniť v živote, už žijú v úplnom spoločenstve s bratmi, pridŕžajúcimi sa západnej tradície, a vyhlasuje, že všetko to duchovné, liturgické, zvykové a teologické dedičstvo patrí vo svojich rozličných tradíciách k úplnej katolíckosti a apoštol-skosti Cirkvi“ (*Unitatis Redintegratio* 17). „Zachovávajúc v potrebných veciach jednotu, nech majú v Cirkvi všetci – podľa daru, ktorého sa každému dostalo – patričnú slobodu čo do rozličných foriem duchovného života a disciplíny, ako aj rozmanitosti liturgických obradov, ba čo i do teologického spracovania zjavenej pravdy“ (*Unitatis Redintegratio* 4). Cf. aj *Lumen Gentium* 23 (viď vyššie).

prispôbili obradu „univerzálnej Rímskej cirkvi.“⁶¹ Latinská cirkev je pre neho univerzálna, a preto aj jej obrad je vnímaný ako univerzálny. Z toho tiež vyplýva, že ak existuje jeden univerzálny obrad, všetky ostatné obrady sú vlastne výnimkou alebo anomáliou.

Ako extrém možno azda vidieť postoje poľského jezuitu Benedikta Herbesta, ktoré by bolo možné vnímať ako ideu o exkluzívnosti latinského obradu. Boris Gudziak píše, že z jeho diela vyplýva, že Herbest nepovažoval za dostatočné pre spásu duší východných kresťanov ani prípadné obnovenie cirkevného spoločenstva s Rímom, ale podmienkou je aj prijatie latinského obradu, teda úplná latinizácia, resp. asimilácia východných kresťanov.⁶²

Užhorodská únia a jej okolnosti

Snahy o obnovenie jednoty s Rímskou cirkvou na území Mukačevskej eparchie možno dokladovať už na začiatku 17. storočia. Jezuiti sa snažili o úniu, rokovali viac razy aj s mukačevským biskupom Sergejom, ale bez úspechu. Na žiadosť grófa Juraja Drugeta prišiel biskup Atanáž Krupecký z Peremyšľa a pomerne dlho pôsobil medzi východnými kresťanmi na drugetovskom panstve, pričom asi 50 kňazov získal pre myšlienku únie („pripojili ich k najvyššej hlave cirkvi“). A. Krupecký uvádza, že mali jedinou podmienku, aby smeli konať bohoslužby v gréckom obrade. Biskup Sergej sa k zjednoteniu nepripojil, hoci sa stretol s A. Krupeckým.⁶³

Prvý významný pokus o obnovenie jednoty medzi východnými kresťanmi v Mukačevskej eparchii a Rímskou cirkvou sa odohral v roku 1614, necelých 18 rokov po uzatvorení Brestskej únie. Na sviatok Zostúpenia Svätého Ducha sa v Krásnom Brode konala odpustová slávnosť, pri ktorej mal byť posvätený nový monastiersky chrám. Pri tejto príležitosti mala byť vyhlásená aj únia s Rímskou cirkvou, avšak odporcovia únie pobúrili ľud a prišlo k násilnému stretu, pri ktorom biskup A. Krupecký skoro prišiel o život. Drugetovskí vojaci vzburu potlačili, ale k zjednoteniu neprišlo.⁶⁴ V tomto prípade sa skôr zdá, že išlo o prozelytizáciu, prípadne o rozširovanie Brestskej únie, resp. jej aplikáciu na území Drugetovcov. Ďalšie obdobie možno označiť ako obdobie personálnych únií mukačevských biskupov. Mukačevský biskup Ján Gregorovič (1627-1633) udržiaval kontakt s gréckokatolíckym kyjevským metropolitom Veliaminom Ruským, ktorý sa o ňom vyslovil, že ho možno považovať „za jedného z nás, hoci ešte nie celkom dokonalým spôsobom.“⁶⁵ K únii teda ešte pravdepodobne nepristúpil,

⁶¹ De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens*, 193.

⁶² Gudziak, *Crisis and Reform*, 83.

⁶³ Lacko, *Užhorodská únia*, 56-58.

⁶⁴ Lacko, *Užhorodská únia*, 59-61.

⁶⁵ Bugel, *Ekleziologie*, 44-45.

alebo iba *pro foro interno*. Jeho nástupca Bazil Tarasovič (1634-1651) bol z Mukačeva Jurajom I. Rákocim vyhnaný pre svoje prounijné zmýšľanie. Tarasovič v roku 1642 zložil vo Viedni vyznanie katolíckej viery a utiahol sa na východné Slovensko, keď však toto územie v roku 1643 dobyli protihabsburskí povstalci, Tarasoviča uväznili. Ten nakoniec pod nátlakom svoje katolícke vyznanie odvolal, pravdepodobne aj preto, aby zabránil prevzatiu biskupského stolca kalvínsky orientovanému kňazovi Jánovi Juskovi. Sám Tarasovič pred svojou smrťou v roku 1651 navrhol za svojho nástupcu baziliána Petra Partenija Petroviča, hlavného aktéra Užhorodskej únie.⁶⁶

Významným momentom bolo stretnutie východných kňazov na zámku v Užhorode 24. apríla 1646, ktoré vyvrcholilo podpísaním zjednotenia za prítomnosti jágerského biskupa Juraja Jakušiča. Novonájdený dokument z tohto stretnutia vnáša nové svetlo do vzťahov medzi východnými a západnými katolíckymi na území Mukačevskej eparchie,⁶⁷ zároveň ale vyvoláva mnoho otázok, pretože značne protirečí dokumentu z 15. januára 1652.⁶⁸

Dokument z 24. apríla 1646 je formulovaný jednostranne, nejde teda o dvojstrannú dohodu. Je to *de facto* prisaha poslušnosti adresovaná jágerskému biskupovi (a jeho nástupcom) ako svojmu jedinému hierarchovi, vzdanie sa vlastného biskupa a aj vlastného biskupstva, keďže deklarujú svoju náležitosť k Jágerskej diecéze. Otázkou ostáva, či išlo o negáciu samotného faktu existencie Mukačevského biskupstva, alebo ho podpisujúci kňazi považovali len za pravoslávne a svoj akt chápali ako prechod (jednotlivcov) do najbližšieho katolíckeho biskupstva. Dôležité je tiež všimnúť si, že v tomto dokumente sa vôbec nespomína závislosť na rímskom pápežovi, ale len na jágerskom biskupovi, ba ani sa nehovorí o zjednotení s Rímskou cirkvou. V nijakom prípade sa tu nedá hovoriť o únii, ide o jednoduchú prozelytizáciu a podriadenie sa latinskému biskupovi.

Výrazne odlišný je dokument z 15. januára 1652, ktorý jednak hovorí o odstránení rozkolu a obnovení jednoty s Rímskou cirkvou (boli sme privedení späť a znova zasľúbení ... svätej Rímskej cirkvi), obsahuje sľub poslušnosti rímskemu pápežovi s podmienkami, ktoré boli z latinskej strany prijaté (prítomným jágerským biskupom Jurajom Jakušičom a neskôr jeho nástupcom Benediktom Kišdym a uhorským prímasom Jurajom Lipajom), čiže akt bol vnímaný ako dvojstranný. V tomto prípade by sa azda dalo hovoriť o únii, hoci nebol prítomný biskup a 63

⁶⁶ Vasiľ, *Gréckokatolíci*, 56.

⁶⁷ Gradoš, „Dokument Užhorodskej únie,“ 511-520. Štátny archív, pobočka Prešov, fond Drugeth z Humenného, inventárne číslo 652, 8/1646, krabica 267 (stará sign. HH, nro 645). Dokument objavil Juraj Gradoš 4. mája 2016.

⁶⁸ Lacko, *Užhorodská únia*, 105-107.

kňazov (podľa dokumentu) z celkového počtu asi 600 kňazov vtedajšej mimoriadne rozľahlej Mukačevskej eparchie predstavuje len zlomok. Ak však prijmeme hypotézu, že to boli zástupcovia aspoň časti kléru, istý aspekt kolegiality, spoločného rozhodovania tu bol prítomný.

Domnienke Petra Zubka, že podmienky únie boli zrejme sformulované až v roku 1648 krátko pred potvrdením zvoleným jágerským biskupom Benediktom Kišdym,⁶⁹ odporuje formulácia, že prítomný biskup (teda Juraj Jakušič) s podmienkami ľahko súhlasil. Je možné, že podmienky na stretnutí 24. apríla 1646 odznali len ústne a aj ústne boli Jakušičom prijaté, rovnako aj vyznanie viery a sľub poslušnosti rímskemu pápežovi. Jediný písomný dokument, ktorý bol vyhotovený na stretnutí, bol zrejme vopred sformulovaný jágerským biskupom a pripravený na podpisovanie a možno mnohí kňazi ani nevedeli, čo presne podpisujú, keďže neovládali latinčinu.

Akokoľvek to bolo, môžeme sa domnievať, že tieto dva dokumenty podávajú rozličnú víziu zjednotenia. Dokument z roku 1646 víziu latinskú, teda jágerského biskupa, ktorý prijíma do svojej diecézy navracajúcich sa schizmatikov (*reductio*), zatiaľ čo dokument z roku 1652 podáva víziu východných, ktorí akt vnímali ako obnovenie jednoty s Rímskou cirkvou ako celkom, a to za určitých podmienok, ktoré boli druhou stranou prijaté. Z nich treba vyzdvihnúť druhú podmienku, „že budeme mať biskupa nami zvoleného a potvrdeného Apoštolskou stolicou,“ z čoho vyplýva, že tento biskup nemal byť len vikárom jágerského biskupa, lebo jeho schválenie sa tam nijako nespomína. Táto podmienka teda odporuje dokumentu z roku 1646, v ktorom sa podpísaní zaväzujú, že nebudú považovať za svojho ordinára žiadneho iného biskupa okrem jágerského.

V prospech názoru, že nešlo o úniu, ale o prozelytizmus, resp. *reductio ad oboedientiam* hovorí aj fakt, že ani jeden z týchto dvoch dokumentov Michal Lacko nenašiel v žiadnom rímskom archíve (až neskoršie odpisy).⁷⁰

Domnievame sa, že skutočne rozhodujúcim momentom pre jednotu východných kresťanov Mukačevskej eparchie s Rímskou cirkvou bola až voľba Petra Parténija Petroviča za mukačevského biskupa v roku 1651, ktorého zvolili veľkou väčšinou (volilo ho okolo 370 z asi 400 prítomných kňazov a mníchov).⁷¹ Tento akt zároveň možno považovať

⁶⁹ Zubko, „O dokumente Užhorodskej únie,“ 3.

⁷⁰ Lacko, *Užhorodská únia*, 101-105.

⁷¹ Aj po nej však bolo potrebné ešte viacročné úsilie, aby sa jednota upevnila a rozšírila po celom území eparchie. Po smrti Petra Parténija Petroviča (1665) nastáva v Mukačevskej eparchii obdobie vnútorného chaosu, ktoré bolo podmienené aj krvavými povstaniami a občianskymi nepokojmi 17. storočia. Definitívne upevnenie únie sa zvykne pripisovať až mukačevskému biskupovi Jozefovi De Camillisovi (1689-1706).

za rozhodnutie sa spoločenstva pre jednotu, teda bol tu istý aspekt synodality a zároveň hlava spoločenstva (biskup) je zjednotený tiež. Prítomným bolo nepochybne jasné, že sa rozhodujú pre zástancu jednoty s Rímskou cirkvou.

Celkovo možno konštatovať, že išlo o dlhoročný proces s rôznorodými momentmi: pôsobenie biskupa Atanáza Krupeckého, udalosti v Krásnom Brode v roku 1614, personálna únia Bazila Tarasoviča (a možno už aj Jána Gregoroviča), stretnutie v Užhorode 24. apríla 1646 a voľba Petra Parténija Petroviča. Tento proces pritom obsahuje rôzne modely obnovenia jednoty: prozelytizáciu, personálnu úniu, dohodu s podmienkami na spôsob únie. Zo strany latinskej bol výrazne prítomný model podriadenia – *reductio Graecorum ad oboedientiam*. V prospech tejto vízie svedčí aj to, že jágerský biskup konal samostatne, akoby sám za seba, nemáme nijaké poznatky o tom, že by konal ako poverený zástupca rímskeho stolca. Rím bol upovedomený o únii až dodatočne. Prirodzeným dôsledkom tohto vnímania boli potom aj snahy o latinizáciu, neraz aj značne násilné, založené na vízii o *praesantia ritus latini*.

Motívy latinizácie v Mukačevskej eparchii

Motívy latinizácie by sme mohli rozdeliť na vnútorné a vonkajšie. Vnútorné boli:

1. Východní kňazi boli, až na zriedkavé výnimky, nevoľníkmi. Z tohto dôvodu mali aj nižšie vzdelanie ako latinský klérus a značnú časť svojich síl a času museli venovať práci na majetku feudála, nemohli venovať kňazskej službe všetky svoje sily a nemohli študovať...
2. Východní kresťania nemali také rozvinuté štruktúry ako Latinská cirkev, to sa týka predovšetkým škôl. Príčinou bol aj fakt, že pravoslávna cirkev nebola uznávaná a podporovaná štátom na takej istej úrovni ako Latinská cirkev.
3. Po uzavretí únie mnohí kňazi absolvovali teologické štúdiá a duchovnú formáciu v západných školách a seminároch (napr. na Trnavskej univerzite).
4. Komplex menejcennosti viedol k nekritickému preberaniu „vyšších“ a „lepších“ foriem na úkor vlastných (vnímaných ako menej dokonalé či zastarané).
5. Potreba vymedziť sa a odlíšiť od pravoslávnych (to neraz uvádzajú aj rímski pápeži ako dôležitý moment a zmysel latinizácie) a zároveň demonštrovať svoju príslušnosť ku Katolíckej cirkvi. Prvky náležiacie k latinskej tradícii (ruženec, vystavovanie eucharistie) boli vnímané ako rozlišovacie prvky Katolíckej cirkvi, ako isté vŕskatolícke prvky.

6. Nevraživosť, odpor voči pravoslávny, najmä po násilných aktoch pričlenenia k pravoslávnej cirkvi (1949 na Podkarpatí, 1950 v Československu).⁷²

Vonkajšie:

1. Otvorený nátlak lokálnej latinskej hierarchie, rímskych dikastérií či priamo rímskeho biskupa. V 18. storočí sa v Mukačevskej eparchii naplno prejavili snahy o *reductio ad oboedientiam* – podriadenie gréckokatolíckeho biskupa latinskému biskupovi (ako obradového vikára) a rovnako o podriadenie gréckokatolíckych kňazov latinským farárom (ako obradových kaplánov).⁷³ Latinský biskup a klérus si nárokovali zasahovať do náležitostí byzantského obradu.
2. Učenie o prednosti latinského obradu (*praestantia ritus latini*).
3. Uprednostňovanie latinsky vnímajúcich a latinizujúcich kandidátov na biskupov a iné vyššie funkcie v cirkvi (neskôr spojené aj s maďarizáciou), resp. zvýhodňovanie takýchto kňazov – preto sa ambiciózni kňazi niekedy stávali latinizátormi.

Náčrt chronológie

Čo sa týka priebehu latinizácie, jej prvú fázu charakterizuje (prevažne) tlak zvonka, nátlak zo strany Ríma a miestnej latinskej hierarchie. V druhej fáze sa potom začína dobrovoľná latinizácia, ktorej iniciátormi boli sami východní katolíci (formovaní v západnom duchu alebo poháňaní komplexom menejcennosti). Neraz bola táto „dobrovoľná“ latinizácia podporovaná aj tým, že za biskupov pre východných katolíkov boli cielene menovaní prolatinsky cítiaci a zmýšľajúci kňazi. Rovnako sa môžeme domnievať, že riadená prípadne až systematická latinizácia (napr. korekcie bohoslužobných kníh) bola prítomná skôr, spontánna latinizácia nastupuje až neskôr, spolu s dobrovoľnou latinizáciou. Samozrejme, tieto mohli fungovať a neskôr aj fungovali aj paralelne.

V Mukačevskej eparchii sa asi pomerne skoro po roku 1646 prejavil tlak jágerských biskupov, keďže „úniu“ vnímali ako *reductio*. Veľavravným je aj fakt, že jeden z horliteľov únie, bazilián Gabriel Kosovický, sa polatinčil úplne – stal sa latinským farárom v Humennom a dokonca prešahoval východných veriacich na latinský obrad.⁷⁴ Zároveň možno predpokladať aj vplyv Kyjevskej metropolie, kde už v polovici 17. storočia prebiehala latinizácia a existovala výrazná polemika aj ohľadom bohoslužieb.⁷⁵

⁷² K tomu pozri napr. Škoviera, „Vplyv udalostí roku 1950,“ 199-207.

⁷³ Vasil', *Kánonické pramene*, 139.

⁷⁴ Pekar, *Narysy*, 313.

⁷⁵ Necelých 100 rokov po uzatvorení Brestskej únie latinizácia už výrazne zasiahla Kyjevskú metropoliu. Baziliánsky biskup Peter Kaminskýj v liste z roku 1685 píše: „Páni uniati v poriad-

Už 20 rokov po Užhorodskej únii máme zmienky o latinizácii, konkrétne o tom, že gréckokatolícki kňazi sa zúčastňovali na latinských eucharistických procesiách. Biskup Jozef De Camillis odporúčal svojim kňazom účasť na latinských procesiách a dokonca výmennú celebráciu v chráme druhého obradu niekoľkokrát ročne.⁷⁶

O tom, že jágerskí biskupi a spolu s nimi aj rímsky apoštolský stolec vnímali „Užhorodskú úniu“ ako *reductio ad oboedientiam*, svedčí niekoľko skutočností. V roku 1715 chcel jágerský biskup menovať za vikára pre gréckokatolíkov jezuitu latinského obradu Františka Ravasa, z čoho môžeme dedukovať, že jeho cieľom bola úplná latinizácia (asimilácia) východných kresťanov. Tieto snahy synoda gréckokatolíckeho duchovenstva v tom istom roku odmietla s tým, že podmienkou uzatvorenia únie bolo aj právo voľby biskupa a tiež zachovanie obradu, a preto odmietajú aj zavedenie latinských sviatkov do kalendára.⁷⁷ Opätovne sa tu javí dvojaká vízia zjednotenia.

Dekrét Kongregácie *Propaganda fide* z 20. júna 1718 prikazuje gréckokatolíkom sláviť sviatky, ktoré sú prikázané v Latinskej cirkvi, a úplne podriaďuje správu východných kresťanov jágerskému biskupovi (ustanovovanie farárov, stavby a posviacky nových chrámov sa mohli konať len so súhlasom jágerského biskupa).⁷⁸

Vplyv Kyjevskej (Lvovskej) metropolie na Mukačevskú eparchiu možno vnímať nielen pri snahách o obnovu jednoty, ale aj neskôr. Osobitný význam z hľadiska latinizácie mala synoda Lvovskej metropolie v roku 1720 v meste Zamošč a v neskoršom období Lvovská synoda v roku 1891. Ich cieľom bola, samozrejme, nielen latinizácia, ale aj úprava disciplíny a fungovania cirkvi, avšak mnohé jej predpisy znamenali opustenie vlastného dedičstva a nahradenie latinským. Zamoščská synoda okrem iného zakázala používanie hubky, vlievanie teploty, nariadená zaviesť dodatok Filioque do vyznania viery, zaviedla niektoré latinské sviatky (sviatok najsv. Eucharistie, Bohorodičky Spolotrpiteľky a sv. Jozefa). Nariadená tiež, kde to nenarazí na silný odpor, prestať podávať eucharistiu deťom a zakázala úctu sv. Gregora Palamu.⁷⁹ Už veľmi skoro po jej uskutočnení a schválení Rímom (1724) sa objavili snahy aplikovať jej závery aj na Mukačevskú eparchiu. V rokoch 1726-1727 sa konali stretnutia kňazov, na ktorých sa prijímali závery tejto synody.⁸⁰

---

ku bohoslužieb nedodržiavajú grécke starobylé obrady..., vyrábajú čoraz rozdielnejšie obrady, ktoré sa nepodobajú ani rímskym, ani gréckym, všetky bohoslužby konajú rozdielne..., každý monastier má iné obrady, čo kňaz, to inakší spôsob slávenia. Prišiel by si do inej eparchie, tak je nutné sa naučiť špeciálne obrady, čo vypustiť a čo dodať.“ Glevaňák, „Latinizácia byzantskej liturgie,“ 351, pozn. 38.

⁷⁶ Vasiľ, *Kánonické pramene*, 117-118; Bugel, *Ekleziologie*, 216.

⁷⁷ Vasiľ, *Kánonické pramene*, 131.

⁷⁸ Vasiľ, *Kánonické pramene*, 133.

⁷⁹ *Synodus provincialis*.

⁸⁰ Zubko, *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov*, 11-27; Vasiľ, *Kánonické pramene*, 134-137.

Jedným z príkladov násilnej latinizácie môže byť „vizitácia“ jágerského biskupa v Mukačeve 14.-15. júla 1748, ktorý za pomoci dvo-stočlennej ozbrojenej vojenskej jednotky vyžadoval od mukačevského biskupa a viacerých významných kňazov prisahu poslušnosti. Biskup František Barkóci požadoval, aby gréckokatolíci upustili od pôvodnej praxe dávať eucharistiu deťom pred dovŕšením veku rozlišovania, aby nevlievali horúcu vodu do čaše pred rozdávaním eucharistie, aby gréckokatolícki kňazi nenosili brady, aby zaviedli Filioque do vyznania viery, vyčítal im nezachovávanie latinských sviatkov, neznalosť modlitby Anjel Pána a pod.⁸¹ Jeho výčitky sú zároveň aj dôkazom toho, že sa gréckokatolíci na území Mukačevskej eparchie latinizácii bránili a napriek snahám uviesť do života latinizačné rozhodnutia Zamošskej synody, sa (aspoň v zmienených záležitostiach) pridržali svojej pôvodnej tradície.

Ďalší dokument, ktorý svedčí o vnímaní zjednotenia ako *reductio ad oboedientiam*, je už spomínaný list rímskeho pápeža Klementa XIII. z 13. júla 1768,⁸² ktorým odmietol erigovať Mukačevskú eparchiu odvolávajúcu sa na nariadenia Štvrtého lateránskeho koncilu a Benedikta XIV. Uvádzame časť listu v slovenskom preklade:

Vo všetkých diecézach, kde sú dva odlišné ríty a ľud dvojakej národnosti, bola ustálená cirkevná disciplína, že ich bude spravovať jediný biskup. Túto disciplínu potvrdil Lateránsky snem konaný za Inocenta III. Na ňom sa uzákonilo, že aj v obciach prevzatých z Východnej ríše, kde bývajú zmiešane gréci a latini, si latinský biskup určí sebe podriadeného vikára, ktorý bude grékom vysluhovať sviatosti podľa ich rítu.

Toto nanajvýš zdravé ustanovenie slávneho koncilu sa dodržiavalo v celom Uhorsku a Itálii, i na viacerých iných miestach, kde boli latini zmiešaní s grékmi. Nepopierame však, že sa, či už vďaka ústupčivosti alebo tolerancii nášho Svätého stolca medzitým ustúpilo od toho, čo ustanovila spomenutá synoda.⁸³ Ale kiež - použijeme slová nášho predchodcu, blahej pamäti Benedikta XIV. - „kiež by sa to nebolo nikde dovolilo alebo tolerovalo; v dôsledku toho totiž gréci, spočiatku katolíci, keď raz získali katolíckeho gréckeho biskupa, boli privedení do tej istej škvrny rozkolu a ešte aj herézy. Keď týmito zlými spôsobmi vzrástol počet poddaných gréckeho biskupa, počet latinských sa znížil

⁸¹ Vasil', *Gréckokatolíci*, 87-88; Vasil', *Kánonické pramene*, 140-141.

⁸² Welykyj, *Documenta Pontificum*, č. 775*, 199.

⁸³ Pravdepodobne sa myslí na apoštolský list *Accepimus Nuper* Leva X. z 18. mája 1521. Pozri poznámku č. 30.

takmer na nulu a doposiaľ nestačia latinským biskupom sily na zahnanie opovážlivosti gréckych rozkolníkov.“

Kiež Boh zabráni, aby sa tomuto zlu otvoril vstup do Uhorska. Nazdávame sa, že sa proti tomu nedá postaviť nijaká silnejšia prekážka, aby sa mohlo vplaziť do Uhorska, iba to, čo potvrdila obyčaj všeobecnej cirkvi, čo potvrdil slávny snem a o čom poučila skúsenosť, že je najvhodnejšie vzhľadom na udržanie grékov v katolíckej viere a jednote. Lebo ako v Jágerskej diecéze došlo k tomu, že jedine činnosťou a horlivosťou latinských biskupov sa medzi grékmi ujala svätá jednota a postupom času nabrala silu, takže obdivuhodne vzrástla a aj teraz veľmi prekvitá, tak aj keby jágerskí gréci boli vyňatí z právomoci latinského biskupa, nielenže sa dotyčnému biskupovi odníma tá možnosť, vďaka ktorej dosiahol, že doteraz prekvitá svätá jednota, ale navyše sa ponúka grékom príležitosť, ktorá žičí ich nestálosti a podporuje ich takpovediac danú náchylnosť k rozkolu. Tvoja Vznešenosť dobre vie, že keď bol v Sedmohradsku na žiadosť tvojho rodiča Karola VI. ustanovený grécky biskup slobodný od každej právomoci latinského biskupa, napriek tomu Tvoja Vznešenosť musela požiadať spomenutého nášho predchodcu Benedikta XIV., aby tomuto gréckemu biskupovi určil trvalého latinského prisediaceho, ktorého budeš menovať ty; jedinou príčinou bola obava, že grécky biskup, zbavený každého strachu a oslobodený od každej starostlivosti a od bdelosti latinských (biskupov), nebude dostatočne rešpektovať náležitú vernosť voči tebe a stálosť v svätej jednote. A tak mu bolo treba pridať pre to, čo sa medzitým dialo, takpovediac nejakého inšpektora, ktorého horlivosť voči sebe a svojim záujmom, naša najmilšia dcéra v Kristovi, veľmi dobre poznáš a ktorej spoľahlivosť si si overila. Keďže sa teda priečia tvojim záujmom a tvojej bezpečnosti, grécky národ nebude odteraz do budúcnosti podriadený jágerským biskupom, ktorí svojou vernosťou všetci dosiahli najväčšiu chválu v horlivosti o zachovanie zbožnosti a voči svojmu kráľovi. Naopak, ak bude grécky národ podriadený (iba) právomoci gréckeho biskupa, uvedom si, prosíme, naša najmilšia dcéra v Kristovi, aby v tvojej duši nemusel spočívať stály strach z národa tak veľmi protivného voči menu latinský.⁸⁴

---

⁸⁴ Preklad z latinčiny: Daniel Škoviera.

Ďalší rímsky pápež Klement XIV. napokon na nátlak Márie Terézie Mukačevskú eparchiu oficiálne erigoval bulou *Eximia regalium (principum)* z 19. septembra 1771, ale podriadil ju ostrihomskému arcibiskupovi ako metropolitovi a aplikoval na ňu nariadenia pre grékov, ktorí žijú pod latiníkmi. Mukačevský biskup mal každoročne pred svojou kapitulou skladať vyznanie viery a písomne ho posielat' nunciovi do Viedne, podľa nariadení Urbana VIII. pre zjednotených grékov.⁸⁵ Mentalita podriadenia (*reductio ad oboedientiam*) teda bola prítomná nielen v hlavách jágerských biskupov, ale aj v hlavách rímskych pápežov, čo dávalo základné predpoklady pre latinizáciu.

Napriek tomu mnohé latinizmy prenikli do Mukačevskej a Prešovskej eparchie pomerne neskoro. Ako príklad môžeme uviesť niektoré latinské sviatky.⁸⁶ Великий церковный изборникъ (5. vydanie z roku 1937, s doplnenou službou sviatku Krista Kráľa) nepozná sviatok Eucharistie, Božského srdca ani Bohorodičky Spolutrpiteľky.⁸⁷ Zborník *Chvalite Hospoda* z r. 1937,⁸⁸ označovaný aj ako „Gojdičov zborník“, uvádza sviatky Krista Kráľa, Eucharistie (kompletné texty) a uvádza aj sviatok Božského Srdca, ale len časti na liturgiu, žiadne texty na večiereň ani utiereň; sviatok Bohorodičky Spolutrpiteľky nepozná. Najvýznamnejším svedectvom je typikon A. Mikitu: „Церковь Галицко-гrecкeкaлa нaмѣстѣ нa свoйствeннѣи праздники (festa propria), нa сѣбѣ слѣдующѣи: 1) Праздникъ Свѣтѣйшoй Евхаристѣи, которѣи празднуется въ Четвертокъ по Недѣлѣ Свѣтлыхъ Свѣтыхъ. Онъ есть праздникъ декретальный. 2) Праздникъ Сoстрaдaнѣя пр. Богородицы, которѣи совершается въ Пятокъ вторoй седмицы по Недѣлѣ Свѣтлыхъ Свѣтыхъ. 3) ... Праздникъ св. Евхаристѣи нa Сoстрaдaнѣя оу насъ не есть праздникомъ.“⁸⁹

Grékokatolícky kňaz Pavol Spišák v svojich listoch (v roku 1938) uvádza, že zaviedol sviatok najsv. Kristovho Tela, pobožnosti k eucharistii a že by chcel používať monštranciu. Tiež vraj požiadal biskupa Pavla Gajdiča, aby v Prešovskej eparchii zaviedol sviatok najsv. Kristovho Tela so sprievodom, ako je to v latinskom obrade.⁹⁰ Z toho možno dedukovať, že tieto záležitosti ešte neboli v Prešovskej eparchii rozšírené, aspoň nie vo všetkých farnostiach.

Aj to je dokladom paradoxného faktu, že Mukačevská eparchia viac obklopená latinským svetom, omnoho lepšie odolávala latinizačným tlakom a tendenciám ako susedná Kyjevská (neskôr Lvovská) metropo-

⁸⁵ Welykyj, *Documenta Pontificum*, č. 787, 214-218.

⁸⁶ Podrobnejšie k tomu pozri Škoviera, „Utrpenie presvätej Bohorodičky,“ 151-162.

⁸⁷ *Velikij cerkovnyj izbornik*. Zborník mal imprimatur aj mukačevských aj prešovských biskupov.

⁸⁸ *Chvalite Hospoda*.

⁸⁹ Mikita, *Typikon*, 23.

⁹⁰ Archivio storico della Congregazione per le Chiese Orientali – fondo *Ruteni* – sottofondo *Prešov* – Prot. No. 346/31 *Rev. Paolo Spišák*, list P. Spišáka rímskemu pápežovi Piovi XI. z 28. V.1938 (giunta 8. giu. 1938), po latinsky, na stroji, 2 strany; list P. Spišáka Piovi XI. zo 16. VII. 1938 (giunta 19. Lug. 1938), po latinsky, na stroji, 3 strany.

lia. Ešte v prvej polovici 20. storočia panovalo medzi kňazmi Prešovskej eparchie vedomie a istá hrdosť, že Prešovská a Mukačevská eparchia sú výrazne menej zlatinizované⁹¹ ako Lvovská metropolia. Významný prešovský teológ Mikuláš Russnák uvádza, že v Lvovskej metropolii „natoľko poblúdili, že čo vidiac u latinských kňazov: poklona kolien pred oltárom a modlenie sa predpísaných modlitieb, tak aj haličania vymysleli, že po sv. liturgii ich kňazi sklonia kolená a takisto sa modlili na kolenách, aby sa to zdalo podobným ako u latiníkov.“ Konštatuje, že „u nich bola neobmedzená snaha napodobňovať latiníkov,“ zatiaľ čo „o nás, zvlášť o prešovských, je vo všeobecnosti rozšírená mienka, že u nás mimoriadnym spôsobom je chránený náš obrad vo svojej rýdzej čistote.“⁹² Hoci posledné tvrdenie možno považovať vo svetle dnešného poznania za nadnesené, predsa Prešovská eparchia bola v tom čase vnímaná ako vzor vernosti autentickej východnej tradícii.

Nájsť vysvetlenie tohto faktu je úlohou ďalšieho bádania, uvedieme len zopár možných faktorov, ktoré k tomu prispeli alebo mohli prispieť. Prvým bola skutočnosť, že sa možno nepotrebovali tak odlišiť od pravoslávnych ako Kyjevská, resp. neskôr Lvovská metropolia, keďže na území Mukačevskej eparchie pravoslávie výrazne oslabilo v 18. storočí. Ďalším z možných dôvodov, paradoxne, môže byť nižšia vzdelanostná úroveň duchovenstva i laikov, ktorá mohla viesť ku konzervatívnejším postojom, teda k odmietaniu akýchkoľvek zmien v bohoslužobnom živote, duchovnosti i zvyklostiach. Rovnako značná časť územia Mukačevskej eparchie bola hornatá a jej rozloha bola veľmi veľká, čo sťažovalo a spomaľovalo komunikáciu. Svoju úlohu mohol zohrať aj jazyk základnej komunikácie (prípadne aj bohoslužobný jazyk), keďže poľština je ukrajinčine, resp. cirkevnej slovančine pomerne blízky jazyk, zatiaľ čo maďarčina a rusínčina či slovenčina, resp. cirkevná slovančina sú si navzájom vzdialené jazyky. Predsa sa však domnievame, že tieto skutočnosti síce vplývali na proces latinizácie Mukačevskej eparchie, ale plne nevysvetľujú rozdiely v procese latinizácie medzi Mukačevskou eparchiou a Kyjevskou (neskôr Lvovskou) metropoliou. Tie museli spočívať vo vnútornom živote týchto dvoch cirkví, v ich sebvnímaní a vnímaní hodnoty vlastného bohoslužobného, duchovného, teologického a disciplinárneho dedičstva.

Záver

Latinizácia bola výsledkom teologického a historického vývoja mnohých desaťročí, ba storočí. Motivácia latinizácie z latinskej strany nemusela byť nutne zlomyseľná, ale bola to často jednoducho snaha povzniesť zaostalejšiu východnú cirkev – povzniesť ju podľa latinského vzoru, toho, čo fungovalo v latinskej cirkvi (kapituly, vzdelávanie...).

⁹¹ Zo svedectva o. Jána Škovieru (1914-2012).

⁹² Russnák, *Tožestvo*, 25. Citované podľa Glevaňák, „Latinizácia byzantskej liturgie,“ 342, 349.

To, čo vnímali ako lepšie, vyspelejšie, sa snažili implantovať aj do východných cirkví, aby jej pomohli, povzniesli ju. Neraz pritom ale išlo o veci, ktoré neboli kompatibilné s východnou liturgiou, teológiou, duchovnosťou, cirkevnou disciplínou. Na obhajobu Latinskej cirkvi treba tiež povedať, že to boli neraz latinskí duchovní, ktorí bránili latinizácii východných katolíkov. Samozrejme, nie každý vplyv a kontakt znamenal a znamená latinizáciu, východné katolícke cirkvi boli kontaktom s Latinskou cirkvou aj v mnohom obohatené.

Latinizácia sa nedá vysvetliť len vonkajšími okolnosťami, podmienkami, v ktorých tie-ktoré cirkvi žili a uzatvárali úniu. Kyjevská (neskôr Lvovská) metropolia mala o dosť lepšie podmienky ako Mukačevská eparchia – synodálna príprava, rokovania, kontakt s lokálnou rímskokatolíckou hierarchiou aj s Rímom a s panovníkom. Užhorodská „únia“ mala len kontakt s lokálnou latinskou hierarchiou a lokálnym vládcami (Drugetovcami). Mala len jediného biskupa a podstatne menej vzdelaného duchovenstva. Napriek tomu, Mukačevská eparchia odolávala latinizačným tlakom a tendenciám o dosť lepšie ako Kyjevská (neskôr Lvovská) metropolia.

Dôsledky latinizácie vo všetkých východných katolíckych cirkvách pretrvávajú podnes a vernosť vlastnej autentickkej tradícii a jej obnova sú stále výzvou pre východných katolíkov. Aj vnímanie zmyslu rôznorodosti tradícií v cirkvi ako podmienky skutočnej a plnej katolicity je pretrvávajúcou úlohou pre katolíkov tak západného, ako aj východných obradov.

BIBLIOGRAFIA

- Archivio storico della Congregazione per le Chiese Orientali (Rím) – fondo *Ruteni* – sottofondo *Prešov* – Prot. No. 346/31 Rev. *Paolo Spišák*.
- Benedicti Papae XIV. bullarium = Sanctissimi Domini nostri Benedicti Papae XIV. bullarium, tomus primus, in quo continentur constitutiones, epistolae, aliaque edita ab initio, pontificatus usque ad annum MDCCXLVI* (Romae 1760).
- Benedicti Papae XIV. bullarium – editio nova = Sanctissimi Domini nostri Benedicti Papae XIV. bullarium. Tomus primus, in quo continentur constitutiones, epistolae, aliaque edita ab initio pontificatus usque ad annum MDCCXLVI. Volumen 2. Editio nova, summo studio castigata* (Mechliniae 1826).
- Bugel, Ekleziologie = W. Bugel, *Ekleziologie Užhorodské unie a jejich dědiců na pozadí doby* (Olomouc 2003).
- Bullarium pontificium = Bullarium pontificium Sacrae Congregationis de Propaganda fide. Tomus III.* (Romae 1840).
- CCEO = *Kódex kánonov východných cirkví – Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (Lublin 2012).
- DVK = *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. I. a II.* (Preklad S. Polčín) (Trnava 1993).
- Ekumenické konsensy = Ekumenické konsensy II. Katolícko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965 – 1995* (Preložil W. Bugel) (Veľhrad 2002).
- Exkomunikačná bula z r. 1054. Preklad, prepis a komentár: Ch. M. Vadrna.*
<http://www.grkat.nfo.sk/Texty/exkomunikacna-bula-1054.html> (09.10.2016).
- Farrugia, „Latinizzazione“ = E. Farrugia, „Latinizzazione,“ *Dizionario enciclopedico dell’Oriente cristiano* (Roma 2000) 422.
- Glevažák, „Latinizácia byzantskej liturgie“ = M. Glevažák, „Latinizácia byzantskej liturgie. Rubrika úmyslu premenenia eucharistických darov v anafore Božskej liturgie sv. Jána Zlatoústeho v liturgikone z roku 1666,“ *Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidnicku 25 – Науковий збірник Музею української культури у Свіднику 25* (Miroslav Sopoliga

- ed.) (Svidník 2010) 341-354.
- Gradoš, „Dokument Užhorodskej únie“ = J. Gradoš, „Dokument Užhorodskej únie z 24. apríla 1646,“ *Historický časopis* 64 (2016), č. 3, 511-520.
- Gudziak, *Crisis and Reform* = B. A. Gudziak, *Crisis and Reform. The Kyivan Metropolitanate, the Patriarchate of Constantinople, and the Genesis of the Union of Brest* (Cambridge 1998).
- Handbuch der Ostkirchenkunde* = AA.VV., *Handbuch der Ostkirchenkunde*. Band I. (Düsseldorf 1984).
- Chvalite Hospoda* = *Chvalite Hospoda. Velikij cerkovnij sbornik* (Prešov 1937).
- Kormaník, „Osud bohoslužobných kníh“ = P. Kormaník, „Osud bohoslužobných kníh po násilnom zavedení Užhorodskej únie v 17. storočí,“ *Pravoslávny teologický zborník. Zväzok XXV (10)* (Prešov 2002) 309-382.
- Korolevsky, *Uniatism* = C. Korolevsky, *Uniatism. Definition, Causes, Effects, Scope, Dangers, Remedies* (Fairfax 2001).
- Lacko, *Užhorodská únia* = M. Lacko, *Užhorodská únia karpatských Rusínov s katolíckou cirkvou* (Košice 2012).
- Lev X.: Bula zo 16. mája 1521 o katolíckoch byzantského obradu v Uhorsku.
http://www.grkat.nfo.sk/Texty/lev_x-1521.html (08.06.2016)
- Mikita, *Тупикон* = A. Mikita, *Руководство въ церковный Типиконъ*. Druhé vydanie (Унгварь 1901).
- Mráz, „Kult sv. Cyrila a Metoda“ = M. Mráz, „Kult sv. Cyrila a Metoda a snahy o reorganizáciu gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku v polovici 19. storočia,“ *Kultúrna identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva II. Súbor štúdií*. (Bratislava 2013) 101-114.
- Parenti, „Correzioni curiali“ = S. Parenti, „Le correzioni curiali alle anafore bizantine in Italia meridionale nel XIV secolo. Il caso dell'eucologio di Carbone (Vaticano gr. 2005),“ *Ecclesia orans* 32 (2015) 101-131.
- Pekar, *Narysy* = A. V. Pekar, *Нарисы історії церкви Закарпаття*. Том II. (Рим – Львів 1997).
- PL = J.-P. Migne, *Patrologia Latina*, vol. 143, col. 1001-1004.
- Roberson, *Eastern Christian Churches* = R. Roberson, *The Eastern Christian Churches. A Brief Survey* (Rome 2008⁷).
- Rudejko, „Obnova liturgického života“ = V. Rudejko, „Obnova liturgického života v Ukrajinskej gréckokatolíckej cirkvi vo svetle návratu k prameňom,“ *Ad fontes liturgicos III. Liturgické hnutie ako dôsledok návratu k liturgickým prameňom* (Prešov 2012) 158-160.
- Russnak, *Tožestvo* = M. Russnak, *Tožestvo sojatoho liturgizovania*. Tom. I. (Prjašev 1948).
- Suttner, *Christenheit aus Ost und West* = E. Ch. Suttner, *Die Christenheit aus Ost und West auf der Suche nach dem sichtbaren Ausdruck für ihre Einheit* (Würzburg 1999).
- Synodus provincialis* = *Synodus provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae anno 1720* (Romae 1724).
- Škoviera, *Svätí slovanskí sedmopočetníci* = A. Škoviera, *Svätí slovanskí sedmopočetníci* (Bratislava 2010).
- Škoviera, „Utrpenie presvätej Bohorodičky“ = A. Škoviera, „Utrpenie presvätej Bohorodičky v bohoslužobných textoch gréckokatolíckej cirkvi,“ *Bohorodička v kultúrnych dejinách Slovenska* (Peter Žeňuch, Peter Zubko eds.) (Bratislava 2014) 151-162.
- Škoviera, „Vplyv udalostí roku 1950“ = A. Škoviera, „Vplyv udalostí roku 1950 na identitu gréckokatolíkov na Slovensku,“ *Cirkev v okovách totalitného režimu. Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950* (Prešov 2010) 199-207.
- Uniatizmus, metóda zjednotenia v minulosti, a súčasné hľadanie plnej jednoty.
<http://www.grkat.nfo.sk/Texty/balamand.html> (08.06.2016)
- Vasiľ, *Gréckokatolíci* = C. Vasiľ, *Gréckokatolíci. Dejiny – osudy – osobnosti* (Košice 2000).
- Vasiľ, *Kánonické pramene* = C. Vasiľ, *Kánonické pramene byzantsko-slovanskej katolíckej cirkvi v Mukachevskej a Prešovskej eparchii v porovnaní s Kódexom kánonov východných cirkví* (Trnava 2000).
- Velikij cerkovnij izbornik* = Великий церковный изборонокъ. Сопоставляя террей Андрей К. Поповичъ. Пятое полное дополненное издание. (Ужгородъ 1937) (Faksimile Ужгород 1993).
- De Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens* = W. de Vries, *Rom und die Patriarchate des Ostens* (Freiburg im Breisgau 1963).
- Welykyj, *Documenta Pontificum* = A. G. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075-1953), vol. II. 1700-1953* (Romae 1954).
- Welykyj, *Documenta Unionis* = A. G. Welykyj, *Documenta Unionis Berestensis eiusque auctorum (1590-1600)* (Romae 1970).
- Zubko, *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia II.* (Košice 2009).
- Zubko, *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov* = P. Zubko, *Gréckokatolíci v záznamoch latinských biskupov z 18. storočia* (Ružomberok 2009).
- Zubko, „O dokumente Užhorodskej únie“ = P. Zubko, „O dokumente Užhorodskej únie z 24. apríla 1646,“ *Slavica slovaca* 51 (2016), č. 1.